

Рудолф Щайнер

Човешката и космическата мисъл

Антропософското Издателство
„Даскалов”

създадено на 24.12.1991 е оторизирано от Rudolf Steiner - Nachlassverwaltung, Дорнах, Швейцария да издава съчиненията на Рудолф Щайнер в техните български преводи. Неговата цел е да запознае българския читател с

антропософията
на д-р Рудолф Щайнер

* * *

Патронът на Издателството
Димо Р. Даскалов, 1907-1989

член на Антропософското Общество в Дорнах,
посвети своя земен живот на това да проправи
пътя на антропософията в България.

* * *

Издателството

предлага първото българско издание на този лекционен цикъл (Събр. Съч. 151) като напомня, че необходимо условие за разбиране на текста и за езотерична работа с него е поне предварителното проучване на ”Въведение в Тайната наука” (Събр. Съч. 13)

Рудолф Щайнер

Човешката и космическата
МИСЪЛ

Четири лекции, изнесени в Берлин
от 20. до 23. Януари 1914
по време на второто Общо събрание
на Антропософското Общество

Превод от немски
Димитър Димчев

2009
Антропософско Издателство
„Даскалов”
Стара Загора

Издаването на този превод става с разрешението
на Rudolf Steiner - Nachlassverwaltung, Швейцария,
разполагащ с авторските права на оригиналното
произведение:

Rudolf Steiner "Der menschliche und
der kosmische Gedanke", GA 151

Rudolf Steiner

Der menschliche und der kosmische Gedanke

Rudolf Steiner Verlag
Dornach, Schweiz 1990

немска
първо издание

Всички права върху българското издание на тази книга
са запазени от Антропософско Издателство "Даскалов"
© Антропософско Издателство "Даскалов", Стара Загора, 2009

СЪДЪРЖАНИЕ

- ПЪРВА ЛЕКЦИЯ, Берлин, 20. Януари 1914 г. 7
Преходът от абстрактно към подвижно мислене като преход от Духовете на Формата към Духовете на Движението
- ВТОРА ЛЕКЦИЯ, 21. Януари 1914 г. 30
Възможността за разглеждане на света от дванадесет различни гледни точки, чрез дванадесет равноправни мирогледи
- ТРЕТА ЛЕКЦИЯ, 22. Януари 1914 г. 58
Отношенията на седемте мирогледни нагласи (планети) към дванадесетте мирогледи (Зодиак). Троичният душевен тон на мирогледите (Слънце, Луна и Земя). Особеното място на антропоморфизма (Земя).
- ЧЕТВЪРТА ЛЕКЦИЯ, 23. Януари 1914 г. 84
Мястото на човека в духовния Космос от гледна точка на спиритуалната астрология. Човекът като мисъл на Йерархиите.

ПЪРВА ЛЕКЦИЯ

Берлин, 20. Януари 1914 г.

В тези четири лекции, които ще изнеса пред Вас в рамките на нашето общо събрание, аз бих искал да говоря за връзките между човека и Космоса от една точно определена гледна точка. И аз бих искал да опиша тази гледна точка по следния начин.

Човекът изживява в себе си това, което можем да наречем „мисли”, и в мислите човек може да почувствува един вид непосредствено действие, както и това, че той може да обозре тази своя деятелност. Когато разглеждаме един външен предмет, например една роза или един камък, и си представяме този външен предмет, всеки от нас може да каже с пълно право: Всъщност ти никога не знаеш, представяйки си камъка или розата, до каква степен вникваш в тези предмети. Ти виждаш розата, нейния червен цвят, нейната форма, нейните разлистени листа, ти виждаш камъка с неговия цвят и неговите различни ръбове, обаче всъщност ти винаги трябва да си кажеш: Тук може да е скрито още нещо, което не се проявява във видимия свят, и ти не си в състояние да го възприемеш. Ти съвсем не знаеш до каква степен представата ти за камъка, за розата е пълна.

Но когато някой има една мисъл, тогава самият той е този, който прави тази мисъл. Бихме могли дори да кажем, че той присъствува във всяка една нишка на тази своя мисъл. Ето защо той е участник в целия процес на своето мислене. Той

знае: Това, което е в мисълта, сам аз съм го вложил там по такъв начин, че онова, което не съм вложил в мисълта, не може да има никакво място в нея. Аз имам обзор върху мислите. Когато си представям една мисъл, никой не може да твърди, че там би могло да има толкова и толкова в повече, отколкото в камъка или в розата, защото самият аз съм породил мисълта, следователно зная какво има в нея.

И наистина, мислите са нашето най-дълбоко притежание. Открием ли отношението на мисълта към Космоса, към Вселената, тогава ние откриваме и отношението на нашата най-дълбока същност към Космоса, към Вселената. Следователно, заслужава си да потърсим отношението на човека към Космоса от гледна точка на мисълта. И така, нека да предприемем това обсъждане, защото то ще ни отведе до най-забележителните висоти на антропософския мироглед. Обаче днес ние първо ще положим основите, нещо, което някои от Вас може би ще намерят за твърде абстрактно. Но в следващите дни Вие ще се убедите в необходимостта от тези основи, понеже без тях ние ще напредваме твърде повърхностно към висотите, предвидени в тези четири лекции. Следователно, току що казаното, ни обещава, че ако се придържа към това, което има в своите мисли, човекът може да открие интимната връзка между своята същност и Космоса, Вселената.

Само че, ако застанем на тази гледна точка, пред нас възниква една трудност, една голяма трудност. Аз нямам предвид нашето обсъждане на тази тема; голямата трудност се отнася до обек-

тивното състояние на нещата. И тази трудност се състои в следното: Дори и човекът да живее във всяка отделна нишка на мисълта, дори и да разполага с най-интимен достъп до своите представи, работата е там, че повечето хора нямат никакви мисли! И обикновено фактът, че повечето хора нямат никакви мисли не се оценява достатъчно дълбоко, понеже за тази цел са необходими именно мисли!

На първо време нека да обърнем внимание върху следното. Това, което пречи на повечето хора да имат мисли, е че в ежедневието те изобщо нямат потребност от никакви мисли, защото вместо мисли те се задоволяват с думи. По-голямата част от това, което в обикновения живот наричаме „мислене“, всъщност се състои само от думи. Думите заместват мислите и това става в много по-голяма степен, отколкото можем да предполагаме. Повечето хора, когато се стремят към обяснение на даден факт, се задоволяват с едни или други думи, които издават определени звуци, напомнят им за едно или друго, и тогава те се улавят за това, което усещат в тези думи, приемат го за обяснение и вярват, че са стигнали до мислите.

Да, в определен момент от развитието на човешкия духовен живот, това което казах, доведе до възприемането на един възглед, който днес споделят дори и мнозина от тези, които наричат себе си мислители. В новото издание на „Жизнените миогледи на 19. столетие“ аз се опитах основно да преработя текста на тази книга, като на преден план поставих еволюцията на западно-европейското мислене, започващо от 6. предхристиянско

столетие до 19. век след Христа, като накрая прибавих кратък обзор на мисловния живот, характерен за нашето съвремие. Така, че първоначалното съдържание беше наистина основно преработено. Аз се постарях да посоча, как всъщност възникват мислите през отделните епохи. Бихме могли да кажем, че фактически мислите възникват за пръв път някъде между 6. и 8. предхристиянско столетие. Преди това човешките души чисто и просто не бяха в състояние да изживяват това, което в правилния смисъл на думата можем да наречем „мисли”. Какво изживяваха човешките души преди това? Преди това те изживяваха образи. Цялото светоусещане се опираше върху образи. Аз често съм посочвал тази важна особеност. Това изживяване в образи беше последната фаза от старото ясновидство. После човешката душа извърши прехода от образа към мисълта.

Намерението ми в тази книга беше да посоча резултатите на Духовната наука единствено чрез проследяване на философското развитие през вековете. Опирайки се само върху философската наука, трябваше да покажа, че мисълта се е родила някога в древна Гърция, че тя възниква от старото образно изживяване на външния свят, което е било присъщо на тогавашното човечество. После аз се опитах да проследя как тази мисъл преминава у Сократ, Платон, Аристотел, как тя приема определени форми, как тя продължава да се развива, за да стигне през Средновековието до онзи момент, на който сега искам да се спра по-обстойно.

Съмнително е, дали в света изобщо е възможно това, което наричаме всеобщи мисли, всеобщи

понятия, лежащи в основата на т.н. номинализъм, или иначе казано, философския възглед, според който общоприетите понятия са само названия, накратко – само думи. Следователно, за тези общочовешки мисли съществува цял философски възглед, споделян от мнозина дори и днес: а именно, че мислите са само думи.

За да илюстрираме току що казаното, нека да вземем едно нагледно и общодостъпно понятие, да вземем понятието „триъгълник” като едно общо понятие.

Сега онзи, който защитава гледната точка на номинализма, който не може да се освободи от това, което възникна като предшественик на номинализма между 11. и 13. столетие, идва и казва: Начертай ми един триъгълник! – И ето, аз му начертавам един триъгълник, например този:

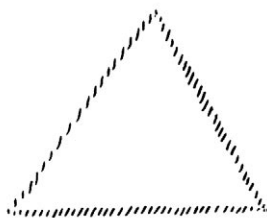

Рис. 1

„Добре, казва той, това е един специален триъгълник с три остри ъгли. Но аз ще ти начертая един друг триъгълник” – И той начертава един триъгълник с един прав ъгъл, и още един, т.н. тъпоъгълен триъгълник.

Рис. 2

И така, сега ние наричаме първия триъгълник остроъгълен, втория – правоъгълен и третия – тъпоъгълен. Тогава съответният човек казва: Аз напълно ти вярвам, че има един остроъгълен, един правоъгълен и един тъпоъгълен триъгълник. Обаче това съвсем не е *триъгълникът*. Общовалидният триъгълник трябва да съдържа всичко, което може да съдържа един триъгълник. Общовалидната мисъл за триъгълника включва първия, втория и третия триъгълник. И все пак, един остроъгълен триъгълник не може в същото време да е правоъгълен и тъпоъгълен. Един триъгълник, който е остроъгълен, е специален, а не общовалиден триъгълник; същото се отнася и за правоъгълния, и за тъпоъгълния триъгълник. Изобщо, един общовалиден триъгълник не съществува. Следователно „общовалидният триъгълник“ е една дума, която обхваща специалните триъгълници. Обаче общовалидно понятие „триъгълник“ не съществува. То е една дума, която обхваща отделните подробности.

Естествено, нещата могат да продължат и по-нататък. Да предположим, че някой изговаря думата „лъв“. И сега застъпникът на номинализма казва: В Берлинската зоологическа градина има един

лъв, в Хановерската зоологическа градина също има един лъв, в Мюнхенската зоологическата градина също има един лъв. Съществуват отделните лъвове; обаче един абстрактен, общовалиден лъв, който има нещо общо с берлинския, хановерския и мюнхенския лъв, такъв лъв не съществува. Това е само една дума, която включва в себе си отделните лъвове. Съществуват само отделните неща, и извън отделните неща, така твърди номиналистът, няма нищо друго, освен думи, които обхващат отделните неща.

Този възглед, както казах, си пробви път и днес. Той се изповядва от мнозина остроумни логици. И който е поне малко убеден в нещата, които обсъждаме, в общи линии, трябва да потвърди: И все пак тук има нещо странно; аз не мога току така да приема, че действително съществува този „общ лъв”, „лъвът като цяло”, или „триъгълникът като цяло”, понеже аз не ги виждам. Но ето, че сега идва някой и казва: Виж какво, скъпи приятелю, аз не мога да се съглася с теб, че ти ми показваш мюнхенския, хановерския или берлинския лъв. Ако твърдиш, че някъде съществува „лъвът като цяло”, ти трябва да ми го покажеш. Но ако ти ми показваш мюнхенския, хановерския и берлинския лъв, това не доказва съществуването на „лъва като цяло”. – Да, ако се появи човек, застъпващ този възглед, и поиска да му бъде показан „лъва като цяло”, би настъпило известно смущение. Не е толкова лесно да се отговори на въпроса, къде точно може да му бъде показан.

Сега обаче ние не искаме да продължим по пътя, очертан от Духовната наука. В случая ние ис-

каме да останем в полето на мисленето, искаме да останем при това, което може да бъде постигнато чрез мисленето, и ние трябва да си кажем: Ако искаме да останем в тази област, съвсем не би ни подхождало да се усъмняваме в „лъва като цяло”. Така не става. И тук се натъкваме на една трудност, която чисто и просто трябва да бъде посочена. Защото ако в областта на обикновеното мислене ние откажем да признаем тази трудност, тогава ние изобщо не забелязваме трудността на човешкото мислене.

Нека да останем в примера за триъгълника, защото той е общовалиден за всички неща, независимо дали ще обясняваме някому природата на триъгълника, лъва и т.н. На пръв поглед изглежда безнадеждно, ако трябва да начертаем един всеобщ триъгълник, съдържащ качествата на всички триъгълници. И понеже това не само изглежда безнадеждно, но е и такова за обикновеното човешко мислене, тук цялата външна философия застава пред една непреодолима граница и сега нейната задача би била действително да признае, че като външна философия, тя е застанала пред една граница. Обаче тази гранична линия се отнася именно до външната философия. И все пак съществува една възможност да се прехвърли въпросната граница и сега ние искаме да обсъдим тъкмо тази възможност.

Нека да си представим, че начертаваме триъгълника не просто така, че да си кажем: Ето, аз начертавам триъгълника, и той е тук пред очите ни. – Обаче сега винаги е възможно да чуем възражението: Но това е един остроъгълен триъгълник, а не „всеобщ” триъгълник. Работата е там, че можем

да начертаем триъгълника и по друг начин. Всъщност ние не можем това; обаче веднага ще видим как се отнасят помежду си „умението“ и „неумението“ да начертаем такъв триъгълник. Нека да допуснем следното: този триъгълник пред нас е така замислен, че всяка една от неговите страни свободно може да се движи по всички посоки. И така, ние позволяваме на отделните страни да се движат с най-различна скорост (следва рисунка на дъската).

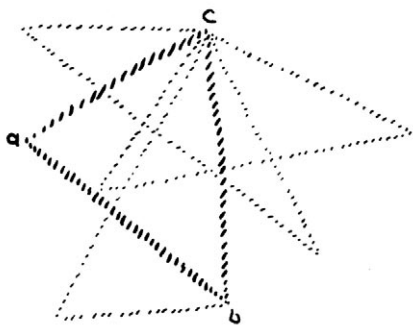

Рис. 3

Тази страна се движи така, че още в следващия миг се намира в това положение, онази страна се движи така, че приема онова положение. Тази се движи по-бавно, онази се движи по-бързо и т.н. Сега посоката се обръща.

Накратко, ние попадаме в неудобното положение да си представим: Сега аз искам не само да начертая един триъгълник и да го оставя такъв, какъвто е, а поставям определени изисквания спрямо твоята представна способност. Ти трябва да поддържаш мисълта, че страните на триъгъл-

ника се намират в непрекъснато движение. Ако те се движат, тогава от подвижната форма едновременно могат да се получат един правоъгълен, един тъпоъгълен триъгълник, както и всякакви други видове триъгълници.

При това положение ние можем да направим, но и да изискаме две неща. Първото, което можем да изискаме, е нещо много удобно. Идва някой, начертава един триъгълник и веднага всичко е готово, сега той може добре да си почине в своите мисли, защото е изпълнил своето намерение. Но има и друга възможност: Триъгълникът да бъде разглеждан като изходна точка и да позволим на всяка една от неговите страни да се върти на всички посоки с различна скорост. Обаче в този случай ние не се чувствуваме така удобно, понеже трябва да приведем в движение не само триъгълника, но и нашите мисли. Едва сега ние действително стигаме до общовалидната мисъл за триъгълника; тази мисъл не може да бъде постигната, ако се задоволяваме само с един триъгълник. Общовалидната мисъл за триъгълника възниква тогава, когато я приведем в непрекъснато движение, когато тя стане гъвкава и многостранна.

Понеже философите не бяха в състояние да стигнат до това, което току що казах, а именно да приведат мислите си в движение, те по необходимост стигнаха до една граница, която не можеха да преминат, и поради тази причина измислиха номинализма. Сега нека да преведем тези думи на един познат нам език, на един отдавна познат нам език.

Ако поискаме да се издигнем от частната ми-

съл към общата мисъл, ние трябва да приведем частната мисъл в движение, така че подвижната мисъл израства в обща мисъл, която прелива от една форма в друга форма. Аз казах „форма”, но по-правилно е да се изразя така: Привежда се в движение цялото, а всяка отделна част, произлизаща от движението, се обособява като една завършена в себе си форма. По-рано аз можех да начертая само отделните форми: един остроъгълен, един правоъгълен и един тъпоъгълен триъгълник. Сега аз мога не толкова да начертая нещо, а по-скоро да си го представя: Общата мисъл е приведена в движение, а при спирането на движението възникват отделните форми.

И така, ние виждаме как философите на номинализма, които по необходимост стигат до една гранична линия, се движат в една строго определена област и в тази област всъщност живеят *Духовете на Формата*. В царството, заемано от Духовете на Формата, което се намира навсякъде около нас, господствуват формите; и понеже господствуват формите, в това царство са представени главно отделните, строго завършени в себе си неща. И сега Вие разбирате, че философите, които споменах, никога не могат да вземат решението и да излязат извън царството на формите; ето защо в техните общи мисли не може да има нищо друго, освен думи, голи думи. Ако те биха напуснали царството на отделните неща, а това означава „формите”, те биха навлезли в един представен живот, намиращ се в непрекъснато движение, или с други думи, чрез своето мислене те биха навлезли в царството на по-горната Йерархия, където

господствуват *Духовете на Движението*. Обаче повечето философи не се осмеляват да направят тази крачка. И ако един западно-европейски мислител от по-новото време си позволи да разсъждава в този по-широк смисъл, той остана неразбран, въпреки че навсякъде чуваме да се говори за него. Нека да разгърнем „Метаморфозите на растението“ от *Гьоте* и да си припомним това, което той нарече „пра-растение“, да си припомним това, което той нарече „пра-животно“, и ние веднага ще установим, че можем да се справим с тези понятия „пра-растение“ и „пра-животно“ само ако ги приведем в движение. Когато постигнем тази подвижност, за която говори и самият *Гьоте*, тогава попадаме не в областта на втвърдените понятия, фиксирани в своите форми, а попадаме сред това, което интензивно живее в своите форми, сред това, което се промъква през цялата еволюция на животинското и растителното царство, и което се променя по същия начин, по който острогълният тригълник се променя в тъпогълен; и след като бъде приведено в движение, това, което наричаме ту „вълк“, ту „лъв“, ту „бръмбар“, може да бъде насочено в такава посока, че да настъпи една непрекъсната променливост на отделните качества. *Гьоте* приведе застиналите понятия и застиналите форми в непрекъснато движение. Това беше неговото основно, велико дело. Това беше неговият най-забележителен принос в природознанието на тогавашната епоха.

Тук Вие имате един пример за това, как Духовната наука всъщност е склонна да извежда хората от една клопка, в която те неизбежно попадат,

дори и да са философи. Защото без понятията, извлечени от Духовната наука, просто е невъзможно за един честен човек да стигне до друг извод, освен този, че общите, общовалидните мисли не са нищо друго освен празни думи. Тази е причината, поради която казах: Повечето хора изобщо нямат мисли. И когато им се заговори за мисли, те отклоняват темата.

Кога, примерно, човекът се сблъсква с някаква мисъл. Когато, да кажем, му споменем, че животните и растенията имат *Групови души*, независимо дали употребяваме названията „обща мисли” или „Групови души” – в хода на лекциите отделно ще се спрем на техните взаимоотношения – това поставя едни и същи изисквания пред мисленето. Ние не можем да схванем Груповата душа по друг начин, освен като я приведем в движение, в едно непрекъснато външно и вътрешно движение; в противен случай ние не стигаме до никаква Групова душа. Обаче повечето хора избягват подобни усилия. Ето защо те отблъскват от себе си т.н. Групови души, следователно, отблъскват също и общовалидните мисли.

Обаче познанието за видимия свят не се нуждае толкова от мисли, колкото от спомени, от припомняне на всичко, което вече е станало в царството на формата. И точно това е същественото, че повечето хора не искат да знаят за друго, освен за нещата в царството на формата. В този случай общите, общовалидните мисли остават само думи. Ето защо аз се изразих така: Повечето хора изобщо нямат мисли. Защото за повечето хора общите мисли остават само думи. И ако всред Духовете

на по-висшите Йерархии не съществуваше „Геният на езика“, който извайва нужните думи за съответните понятия, очевидно е, че самите хора не биха могли да сторят това. Следователно, засега хората извличат своите общовалидни мисли именно от езика, и фактически те не разполагат с нищо друго, освен с думите, съхранени в лоното на езика.

От всичко това ние заключаваме, че все пак на боравенето с истинските мисли е присъщо нещо своеобразно. И че то е наистина много своеобразно, ние разбираме от обстоятелството, колко трудно всъщност е на човека да постигне яснота в областта на мисленето. В ежедневието може би често се твърди, особено ако някой поиска да се похвали, че мисленето е нещо лесно. Обаче то съвсем не е лесно. Защото действителното мислене винаги изисква да си плътно, но в известно отношение и несъзнателно докоснат от един полъх, от едно дихание, идващо от царството на Духовете на движението. Ако мисленето беше толкова лесно, тогава нямаше да ги има тези колосални грешки в областта на мисленето, и хората нямаше да се измъчват от всевъзможните проблеми и заблуждения в тази област. Например и сега, повече от едно столетие, философите се измъчват с едно разсъждение, което често съм посочвал, и което беше изказано от *Кант*.

Кант искаше да изведе т.н. онтологично доказателство за съществуването на Бога. Това онтологично доказателство за съществуването на Бога също възникна през епохата на номинализма, когато се твърдеше, че за общите понятия са

ни дадени само думи, и че не съществува нещо „общо”, което да е в съответствие с отделните мисли, както отделните мисли имат съответствие с представите.

И така, той казва приблизително следното: Ако приемем, че има Бог, той би трябвало да е възможно най-съвършеното същество. И ако той е възможно най-съвършеното същество, не би трябвало да му липсва и съществуването, екзистенцията; защото в противен случай би трябвало да има едно още по-висше същество, което би притежавало въпросното качество. Следователно, за най-съвършеното същество следва да приемем, че то съществува. Следователно, от самото понятие можем да направим извода, че според онтологичното доказателство за Бога, на света трябва да има Бог.

Кант поиска да обори това доказателство, при което се опита да покаже, че съществуването на едно нещо изобщо не може логически да бъде изведено от самото понятие. По този повод той изрича онези забележителни думи, които често съм повтарял: Сто истински талера не са нито повече, нито по-малко отколкото сто възможни талера. Или с други думи, ако един талер има триста пфенинга и искаме да пресметнем колко пфенинга има в сто истински талера, трябва да ги умножим по триста. Ако искаме да разберем колко пфенинга има в сто възможни талера, също трябва да ги умножим по триста. Следователно, сто възможни талера съдържат същото количество пфенинга, както и сто истински талера, или с други думи: няма никаква разлика, дали аз мисля за сто истински или за сто възможни талера. Ето защо ние не можем да изв-

лечем екзистенцията на най-висшето същество от самата мисъл, понеже мисълта за един възможен Бог би имала същите свойства, както и мисълта за един истински Бог.

Това изглежда съвсем разумно. И от един век насам хората се измъчват от въпроса, как да решат проблема със стоте възможни и стоте истински талера. Нека сега да се спрем на една по-близка гледна точка, взета от практическия живот. Възможно ли е от тази гледна точка да кажем, че сто истински талера съдържат повече от сто възможни талера? На пръв поглед е ясно: Има голяма разлика в това да мислим за сто възможни талера от една страна, и за сто истински талера от друга страна! Във втория случай това са точно сто талера повече. И в практическия живот главно става дума за стоте истински талера.

Обаче нещата имат и един друг, по-дълбок аспект. Лесно може да бъде поставен въпросът: В какво се състои разликата между сто възможни и сто истински талера? Аз смятам, че всеки ще се съгласи: За този, който може да притежава сто талера, несъмнено има голяма разлика между сто възможни и сто истински талера. Защото, представете си, че се нуждаете от сто талера и някой Ви предлага да изберете дали той да Ви даде сто възможни или сто истински талера. Ако Вие искате да ги притежавате, разликата е съществена. Обаче представете си и другата възможност, а именно че Вие не бихте искали да притежавате тези сто талера, в този случай за Вас би било напълно безразлично, ако някой не Ви дава сто възможни и сто истински талера. Ако Вие не ги искате, тогава сто

истински и сто възможни талера фактически имат еднакви стойности.

Във всеки случай това има значение. А именно, има значение това, че така, както Кант говори за Бога, можеше да се говори само в една епоха, когато до Бога вече не беше възможно да се стигне чрез душевните опитности на човека. След като Бога не можеше да бъде вече постигнат като една реалност, понятието за възможния Бог и понятието за истинския Бог се изравниха напълно, станаха едно и също, както едно и също е дали някой не притежава сто истински или сто възможни талера. Ако за душата няма никакъв път към истинския Бог, тогава очевидно и никакъв ход на мислите – в стила на Кант – не води към Бога.

Вие виждате, че нещата имат и една по-дълбока страна. Привеждам този пример, само за да посоча, че когато става дума за мисленето, се налага да копаем по-навътре в нещата. Защото мисловните грешки се промъкват и чрез най-светлите духове, и хората дълго време не виждат, къде всъщност се намират главните пукнатини в едно такова мислене, каквото е мисленето на Кант, например в неговото сравняване между стоте възможни и стоте истински талера. При мисленето нещата винаги опират и до това, да обхванем ситуацията, в която се разгръща една или друга мисъл.

Изхождайки първо от природата на общото мислене, а после и от наличието на такива мисловни грешки, каквато в частност е и тази на Кант, аз се опитах да посоча, че пътищата на мисленето не могат да бъдат разглеждани без съответното задълбочаване в нещата. Сега бих искал да се спра

и на една трета гледна точка.

Нека да си представим, че тук се намира една планина или един хълм (Рис. 4, вдясно), а тук – един отвесен склон (Рис. 4, вляво).

Рис. 4

От този отвесен склон блика извор; и водата се стича надолу по склона, наподобявайки водопад. При абсолютно същите отношения от другата страна също имаме един извор. Но водната маса тук изглежда съвсем различно. Тя не полита надолу като водопад, а тече спокойно под формата на поток или река. – Нима при втория извор водата има различни сили, отколкото при първия извор? Очевидно не. Защото вторият извор би изглеждал точно както първия, ако планината не го ограничаваше и не му противопоставяше своите сили, насочени в посока нагоре (виж стрелките). Ако силите, които планината излъчва нагоре, носещите сили, не бяха налице, водните маси щяха да политат надолу, както при първия извор. Следователно, имаме два вида сили: Носещите сили на планината и гравитацията на Земята, причи-

няваща политането на водните маси надолу при единия извор. Но тези сили са налице също и при другия извор, така че всеки човек спокойно би могъл да каже: Да, тези сили са тук, аз виждам как те увличат водните маси надолу. Но един скептик би могъл да възрази, да отрече тези сили при втория извор и да каже: Там аз не виждам нищо, докато при първия извор е очевидно, как всяка водна капка пропада надолу. Следователно, при втория извор навсякъде, във всяка една точка, трябва да включваме силите, които се противопоставят на гравитацията, а именно: носещите сили на планината.

Да предположим още, че идва някой и заявява: Аз съвсем не вярвам в това, което ти говориш за гравитацията, както и съвсем не вярвам в тези носещи сили. Нима в планините се крият причините, които определят пътищата на водните маси? – Сега бихме могли да попитаме този човек: Добре, а как стоят нещата според теб? – И той би могъл да отговори: Според мен някъде там долу се намира част от водата, отгоре се намира друга част от водата, още по-нагоре се намира трета част и т.н. Според мен водата, която е долу бива заливана от водата, намираща се над нея и т.н. Всяка надлежаша част от водата се излива върху подлежащата част. – Това е една съществена разлика в двете обяснения. Първият човек твърди: Гравитацията повлича водните маси надолу. И обратно, вторият човек казва: Водните пластове са тези, които непрекъснато заливат лежащите под тях пластове, и по този начин горните пластове натежават върху долните пластове и така реката се спуска надолу по своето корито.

Доста хора биха могли да изговорят подобни нелепости за „спускането” на реката. Обаче нека да предположим, че става дума не за някаква река или поток, а за историята на човечеството, и че един от тези хора идва и заявява: Единственото вярно нещо според мен е следното: Сега ние живеем в 20. век и тук на Земята се разиграват определени събития; те са предизвикани от съответните събития, станали през последната третина на 19. век; а тези последните на свой ред са предизвикани от събитията през втората третина на 19. век, а те, съответно, са предизвикани от събитията през първата третина. – Това хората наричат „прагматичен подход” към историята: те говорят за връзката между причини и следствия, и обясняват сегашните събития с предходните събития. Както има хора, които отричат гравитацията и смятат, че един воден пласт се „спуска” върху по-долния воден пласт, така има и хора, които подхождат „прагматично” към историята и обясняват, примерно, положението в 19. век като последица от Френската революция. Ние, разбира се, казваме друго: не, съществуват и други сили, освен тези, които на пръв поглед тласкат водата надолу; те не са истинската причина за движението на водните маси, както и предходните събития не са истинската причина за сегашните исторически събития; важното е друго: От духовния свят непрекъснато идват нови въздействия, както и при първия извор непрекъснато действа гравитацията; и те непрекъснато се кръстосват с други въздействия, също както гравитацията непрекъснато се кръстосва с носещите сили на планината. Ако съществуваша само единият вид сили, ти би се убе-

дил, че историята щеше да се развива по напълно различен път. Обаче ти не различаваш отделните сили. Ти не виждаш това, което беше описано като последица от развитието на Стария Сатурн, Старото Слънце, Старата Луна и Земята; ти не виждаш това, което непрекъснато става с човешките души, които периодически пребивават в духовния свят и отново слизат на Земята. Всичко това ти отричаш.

Обаче ние имаме такова разбиране за историята, което изключва възгледи, подобни на този, който току що охарактеризирах, а такива възгледи не са чак толкова редки. Дори през 19. век те бяха смятани за изключително духовни. Но какво бихме могли да кажем ние за един такъв възглед? Ако за историята някой би твърдял същото, което твърди и за планинския поток, той би изрекъл абсолютни безмислици. Но каква е причината, поради която той би изрекъл тези безмислици по отношение на историята? Причината е, че към историята се подхожда прагматично, а повечето хора не го забелязват.

Духовната наука, която предлага нови и здравословни принципи за разбирането на живота, може да направи твърде много в различните области на ежедневието. Но фактически на първо място възниква следната необходимост: Мисленето да се запознае със своите собствени закони и импулси. В противен случай всеки би бил застрашен от всевъзможни нелепости. Днес например има един човек, който напразно и безплодно се измъчва тъкмо с проблемите на мисленето и езика. Това е известният езиковед и критик *Фритц Маутнер*, който напоследък състави един голям философски речник.

Дебелият том „Критика на езика“ претърпя вече второто си издание, и , следователно, стана добре известен на нашите съвременници. Там се съдържат много духовити, но и ужасни неща. Там например откриваме куриозната мисловна грешка – и човек се препъва на всеки пети ред, четейки размишленията на добрия Маутнер – а именно, че той подлага на съмнение ползата от логиката. Защото според него мисленето по начало се състои само от говорене, и следователно, няма никакъв смисъл да се задълбочаваме в логиката, а трябва да се задълбочаваме само в граматиката. А после той казва: И понеже логиката е излишна, всички логици са се превърнали в глупаци. Добре. И Маутнер продължава: В обикновения живот от умозаклученията възникват мненията, а от мненията възникват представите. Обикновено хората постъпват така, че от умозаклученията извеждат мненията си, а от мненията оформят представите си, тогава защо е необходима логика? Има ли логиката някакъв смисъл? – Всичко това е толкова остроумно, колкото остроумно е и разсъждението: Защо ни е необходима ботаниката? Миналата година, както и по-предшната година растенията са едни и същи! –Ето логиката на човека, който счита логиката за излишна. Има и още много други забележителни пасажии в тази чудновата книга, която – разглеждайки отношенията между мислене и говор – вместо яснота внася там пълна обърканост.

Аз казах, че ние се нуждаем от здрава основа за нещата, които впоследствие биха ни издигнали до висотите на духовното изследване. Една такава основа, каквато беше положена днес, би могла да

изглежда някому твърде абстрактна, обаче ние се нуждаем от нея. Но все пак аз се опитах да представя нещата така, че да са лесни за разбиране. Специално бих искал да подчертая, че с помощта на такива прости размишления, ние си изградихме понятие за това, къде точно лежи границата между Духовете на Формата и Духовете на Движението. Фактът, че стигаме до такова понятие е тясно свързан с това, дали изобщо можем да си позволим общовалидни мисли или само представи и понятия за отделните неща. Подчертавам: Дали изобщо можем да си позволим.

Изхождайки от тези предпоставки, които са донякъде абстрактни и които няма да усложнявам повече, утре ще продължим със следващата лекция.

ВТОРА ЛЕКЦИЯ

Берлин, 21. Януари 1914 г.

В общи линии заниманията с Духовната наука изискват допълнително практически усилия в духовното изследване. Всъщност, за някои неща, които бяха обсъдени вчера, е невъзможно да бъде постигната пълна яснота, ако не бъде направен опита да се справим с тях, чрез един вид оживяване на усилията, свързани с духовния живот, и по-точно с мисловния живот. Защо, например, в духовния живот възниква такава голяма неяснота, относно общите понятия, относно триъгълника като цяло, относно съотношенията между отделните триъгълници, и то тъкмо сред хората, които чисто професионално се занимават с тези въпроси? Защо въпроси като този от вчерашната лекция, третиращ прословутите сто възможни и сто истински талера на Кант, занимават хората цяло столетие? Защо не се утвърждават най-простите и здрави възгледи, които биха били необходими, за да се убедим, колко несъстоятелно е едно прагматично описание на историята, според което всяко събитие произтича от предхождащото го събитие? Защо не се утвърждават тези здрави възгледи, които биха озадачили мнозина от хората, що се отнася до това, че сред широките кръгове се разпространява едно абсурдно обяснение на човешката история? Откъде идват всички тези неща?

Те идват поради това, че дори и там, където е задължително, се употребяват твърде малко усилия и не се постига никаква прецизност в духовни-

те занимания. В наши дни е напълно основателно всеки да претендира поне за следното. Той става и казва: Мислене, но разбира се, това е възможно! Следователно, той започва да мисли. На света има най-различни мирогледи. Живеят много, много философи. Лесно е да се забележи, че един казва едно, друг казва друго. Но дори и ако бяха не чак толкова умни, хората щяха да обръщат внимание на евентуални техни противоречия, обаче по този въпрос не се разсъждава. Но пък всеки си доставя удоволствието, че въпреки всичко, може да „мисли“. Следователно, хората са убедени, че сами могат да стигнат до правилните изводи. Защото днес не може да разчитаме само на авторитета!

Това влиза в противоречие с достойнството на човешката природа. Човекът трябва да мисли сам. В областта на мисленето не може иначе.

Аз не съм сигурен дали хората са убедени, че във всички други области на живота те не спазват този принцип. Например никой не се чувствава зависим от авторитета, ако той поръчва своя костюм при шивача или своите обувки при обушаря. Той съвсем не казва: Под човешкото достойнство е да се поръчват някои неща на хора, за които знаем, че те умеят да ги правят. Дори той допуска, че тези умения би трябвало да бъдат изучавани. Но по отношение на мисленето, в практическия живот изобщо не се допуска, че са необходими мирогледи и че мисленето също би трябвало да бъде изучавано. Днес този факт се признава в изключително редки случаи.

Тук сме изправени пред нещо, което слага своя отпечатък навсякъде в нашия живот и допринася за

това, че днес човешките мисли далеч не са някакъв разпространен „продукт“. Според мен това е лесно разбираемо. Нека да предположим, че изведнъж всички хора биха заявили: Да се правят ботушите вече е под човешкото достойнство; нека наведнъж да изработим всички ботуши! Аз далеч не съм сигурен, че в този случай ще бъдат произведени най-добрите ботуши на света. Обаче що се отнася до включването на правилни мисли в човешките миогледи, днес се постъпва тъкмо по този начин. Това е едното обстоятелство, което подчертава възможността на казаното от мен вчера: Мислите представляват нещо, в което човекът е изцяло потопен и което той може да обзоре от край до край, и все пак мислите не са чак толкова разпространени по света, както бихме очаквали. Впрочем в наши дни се очертава и една друга особена тенденция, която непрекъснато нараства: Всяка яснота в мислите да се заглушава напълно! С това също трябва да се занимаем, или поне да хвърлим бегъл поглед в тази област.

Нека да си представим следното: Да си представим, че в Гьорлиц е живял един обушар на име *Якоб Бьоме*. И този обушар на име Якоб Бьоме е изучил обушарския занаят, изучил е добре как да зашива подметките, как да поставя обувката върху калъпа, как да прокарава иглата през кожата и подметката и т.н. Всичко това той е изучил основно и умее да го прави отлично. Но ето, че в един момент този обушар на име Якоб Бьоме идва и казва: Сега аз искам друго, аз искам да видя как е устроен светът! Аз смятам, че в основата на света лежи един огромен калъп. Над този калъп е опъната мировата

кожа. После вземаме мировата игла и с помощта на мировата игла зашиваме мировата кожа към мировата подметка. След това идва ред на мировата обушарска вакса, с която излъскваме готовата мирова обувка. И накрая аз разбирам, че на другата сутрин ще изгрее Слънцето! Тогава ще заблести обушарската вакса на световите. А когато вечерта върху тази мирова обушарска вакса се нанесе нещо друго, тя ще престане да блести. После аз си представям, че през нощта идва някой и отново нанася вакса върху мировия ботуш. И така възниква разликата между деня и нощта!

Нека да предположим, че Якоб Бьоме би казал подобно нещо. Да, Вие се смеете, понеже Якоб Бьоме никога не го е казал, а само е изработвал прилични обувки за гражданите на Гьорлиц, като за тази цел е използвал своето обушарско изкуство. Обаче той направи и нещо друго. Той разгърна своите грандиозни мисли, с чиято помощ поиска да изгради един мироглед. Той си каза: За да постигна тази цел моите обушарски мисли не са достатъчни; ако искам да имам мирови мисли, аз не бива да прилагам към мирозданието онези мисли, които ми служат да правя обувки на хората. И така той се издига до своите величествени мисли за устройството на света. Или с други думи: Онзи Якоб Бьоме, който първоначално описах в моята хипотеза, не е съществувал в Гьорлиц; съществувал е другият Якоб Бьоме, който е знаел как да постъпи.

Обаче днес такива хипотетични двойници на онзи Якоб Бьоме, който Ви разсмая, съществуват навсякъде по света. Навсякъде по света има физици, химици и т.н. Те са изучили законите, според

които природните вещества се свързват и разделят. Има зоолози, които знаят как да изследват и описват животните. Има медици, които са изучили как да лекуват човешкото физическо тяло и това, което те наричат „душа“. Какво правят те? Те казват: когато трябва да си избираме един мироглед, ние вземаме законите, които сме изучавали в химията, физиката, или във физиологията – защото други закони не може да има – и с тяхна помощ си съставяме един мироглед. Тези хора постъпват точно както нашият хипотетичен обушар, който поиска да пресъздаде конструкцията на света според модела на своя обушарски калъп. Днес никой не забелязва, че от методична гледна точка мирогледите не са нещо по-различно от хипотетичния миров обушарски калъп. Съгласете се, че е малко гротескно да си представяме разликата между деня и нощта като последица от износването на мировата обушарска вакса. Обаче според истинската логика, по принцип това е същото, което човек прави, когато си обяснява мирозданието чрез законите на химията, физиката, биологията, физиологията и т.н. Принципът е абсолютно един и същ! Едно ужасно възгордяване от страна на физиците, химиците, физиолозите, биолозите, които не искат да бъдат нищо друго, освен физици, химици, физиолози, биолози и въпреки това претендират, че могат да обяснят целия свят.

Тук става дума да вникваме в основата на нещата, като същевременно ги осветляваме чрез вглеждане в това, което все още не е напълно ясно. Следователно, ако обхванем този проблем методически и логически, не бива да се учудваме, че повечето съвременни мирогледи не са нищо дру-

го, освен опити да се конструира Вселената според „мировия обущарски калъп”. И това е нещо, което може да ни насочи към заниманията с Духовната наука и с практическото изучаване на мисленето, все неща, които ни подтикват да разберем как трябва да мислим, особено в онези области на живота, които са недостъпни за обикновеното съзнание.

Аз бих искал да спомена и нещо друго, за да посоча къде лежат корените на безбройните недоразумения, свързани с различните мирогледи. Не го ли сторим, разглеждайки мирогледите, винаги стигаме до една и съща констатация: тук един вярва едно, там друг вярва друго; единият защитава с добри основания – защото добри основания се намират за всичко на този свят – едната теза, другият защитава с не по-малко добри основания другата теза. Привържениците на едната или другата теза нарастват не защото единият или другият са ги убедили в правилността на това, за което става дума. Припомнете си само пътищата, които последователите на големите учители е трябвало да извървят, за да стигнат до тях и Вие ще се убедите, че според нас важното в този случай се отнася до Кармата, а по отношение на възгледите, които съществуват във външния свят, трябва да кажем: Дали един човек е последовател на Бергсон или Хекел, на този или на онзи, това наистина зависи от други неща – а и както знаем, днешните мирогледи не признават Кармата – но не и от дълбокото убеждение в правотата на онзи ум, към когото пътят ни отвежда според едни или други обстоятелства.

Ето защо вчера аз казах: Номиналистите са такива хора, които твърдят, че общите понятия нямат

никакво реално покритие, че те са само думи. Сре-
щу тези номиналисти се изправиха техните про-
тивници. И в тогавашната епоха – защото тогава
името имаше по-друго значение, различно от днес
– противниците на номиналистите бяха наричани
реалисти. Те твърдяха: Общите понятия не са само
думи, те се отнасят за една точно определена реал-
ност.

През Средновековието въпросът „реализъм
или номинализъм” стана твърде болезнен за тео-
лозите и той засягаше една област, която почти не
вълнува днешните мислители. Защото по времето,
когато възникна въпросът „реализъм или номина-
лизъм”, между 11. и 13. столетие, това беше едно
от най-важните неща за християнска Европа – въ-
просът за „трите лица”, Отец, Син и Светия Дух, об-
разуващи едно божествено Същество, което обаче
включваше в себе си тези три лица. И номиналис-
тите твърдяха: Тези три божествени лица същест-
вуват само изолирани едно от друго, „Отецът” сам
за себе си, „Синът” сам за себе си, „Духът” сам за
себе си; и когато говорим за един общ Бог, който
включва в себе си „трите лица”, това е само едно
име за тях трите. – Така номинализмът отхвърля-
ше единството на Троицата, и номиналистите, за
разлика от реалистите, намираше единството на
Троицата не само за логически абсурдно, но и за
езическо, докато реалистите настояваха, че „трите
лица” са свързани в едно реално, а не въображаемо
единство.

Следователно, номинализмът и реализмът
бяха две големи противоположности. И наистина,
ако някой се задълбочи в литературата, възникнала

от средите на номинализма и реализма през съответните столетия, ще се убеди в това, което може да постигне човешкото остроумие, защото както номинализмът, така и реализмът прибъгваха до възможно най-остроумните доводи в защита на своите твърдения. Защото през онези времена, когато книгопечатането все още не съществуваше, за хората беше много по-трудно да култивират в себе си едно такова мислене, беше им много трудно да участват в такива отвлечени спорове, каквито водеха номиналистите и реалистите; така че този, който тогава се намесваше в подобен спор, трябваше да бъде много по-добре подготвен, отколкото са подготвени днешните хора, които евентуално биха влезли в същия спор. Издигани бяха камари от остроумия, за да бъде защитен реализма, други камари от остроумия бяха издигани в подкрепа на номинализма. Как да си обясним всичко това? Все пак, печално е, че то съществува. Ако се замислим по-дълбоко, трябва да се съгласим, че то наистина е печално. Да, ако се замислим по-дълбоко ние бихме попитали: Каква е ползата за теб, от това, че си умен? Ти можеш да си умен и да подкрепяш номинализма; ти можеш да си не по-малко умен и да оспорваш номинализма. Хората могат да са много умни и в същото време да са жертва на най-големи заблуждения! Ако човек поне малко се вслуша в една такава констатация, той наистина ще се съгласи, че тук наистина има нещо печално.

Сега нека да противопоставим на току що изказаните мисли нещо, което може би не е толкова остроумно, колкото остроумни са доводите на номиналисти и реалисти, но може би има своето пре-

димство пред всички тях, а именно, че то направо се насочва към целта, или с други думи, то веднага намира посоката, в която следва да протича правилното мислене.

Нека да предположим, че по стечение на някакви обстоятелства Вие се оказвате в едно положение, което Ви дава възможност да образувате общи понятия, следователно, да обхващате известен брой отделни неща или качества, и да ги обединявате в съответното общо понятие. Това може да стане по два начина – поне що се отнася до следния пример, при който даден човек започва да обединява различни качества в едно общо понятие. Може така да се случи в живота, че пътувайки по света, един човек среща определени животни, които са различно оцветени, с козина, наподобяваща коприна или гъста вълна, с дълги или къси мустаци; в определени моменти те извършват странни движения, напомнящи за месенето на тесто, ядат мишки и т.н. Той може да назове тези наблюдавани от него същества с името „котки”. Така той образува общото понятие „котка”. Всички животни, изглеждащи по този начин, имат нещо общо с това, което той нарича „котки”.

Но има и една друга възможност. В хода на своя живот, люшкан насам-натам, даден човек среща твърде много притежатели и притежателки на котки, при което той установява, че голям брой от притежателите на котки ги назовават с името „Муфти”. И понеже установява това в твърде много случаи, той обединява всички животни, носещи името „Муфти”, под сборното име „Муфтита”. И така, външно погледнато, ние се изправяме пред

общото понятие „котка” и пред общото понятие „Муфти”. Зад двете общи понятия стои един и същ факт; и в двата случая зад общото понятие стоят безкрайно много от тези същества. Но въпреки това, никому не би хрумнало да твърди, че общото понятие „Муфти” има същото значение, каквото има общото понятие „котка”. Ето нагледно в какво се състои разликата. Или иначе казано: Този, който образува общото понятие „Муфти” и всъщност обобщава само имена, които би трябвало да имат значението на качества, поема в посоката на номинализма, и то с право; този, който образува общото понятие „котки”, поема в посоката на реализма, и то със същото право. В единия случай правилен е номинализмът, в другия случай правилен е реализмът. Правилни са и двата възгледа. Важното е те да бъдат приложени на правилното място. И след като правилни са и двата възгледа, не бива да се учудваме, че добри основания се намират както за единия, така и за другия. Вярно е, че тук аз прибегнах до един малко гротескен пример. Обаче аз бих могъл да си послужа с един по-многозначителен пример и веднага ще го предложа на Вашето внимание.

Номинализмът, т.е. представата, че обобщаващите понятия са само думи, е напълно оправдан в обширната област на нашите външни впечатления. На този свят има „едно”, има „две”, има „три”, „четири”, „пет”, и т.н. Обаче за един човек, който наблюдава това равномерно броене, е невъзможно да открие в думата „число” нещо, което действително съществува. Числото не притежава никаква екзистенция, никакво съществуване. „Едно”, „две”, „три”, „пет”, „шест” и т.н. нямат никаква

екзистенция. Обаче онова, което аз казах вчера, а именно, че за да стигнем до общото понятие, първо трябва да приведем в движение всичко онова, което то смята, че обобщава, обаче тъкмо това е неприложимо при понятието „число”. Защото числото „едно” никога не преминава в числото „две”; ние получаваме „две” само ако към „едно” прибавим още „едно”. Също и в мислите никога „едно” не преминава в „две”, нито „две” преминава в „едно”. Съществуват само отделните числа, а не числото изобщо. Що се отнася до това, което е налице при числата, там номинализъмът е абсолютно правилен. Защото е невъзможно да съществува един елен, после още един елен и отново още един елен, без да съществува животинският вид елен. Числото „две” може да съществува само за себе си, „едно”, „седем” и т.н. също могат да съществуват сами за себе си. Доколкото обаче действителността се проявява в числото, това, което представлява числото е нещо отделно, и изразът „число” няма каквото и да е видово съществуване. Разликата се състои тъкмо между външните неща и тяхното отношение към общите понятия; едното трябва да бъде разглеждано в стила на номинализма, а другото трябва да бъде разглеждано в стила на реализма.

По този начин, придавайки правилната посока на мислите, ние проумяваме и нещо друго. Ние започваме да разбираме защо съществуват толкова много мирогледи на този свят. Общо взето, хората не са склонни, ако те вече са разбрали нещо, да търсят разбиране и на нещо друго. Ако някога в някоя отделна област даден човек стигне до извода: „Общите понятия нямат никакво съществуване!”, тога-

ва той разширява този извод върху всички области на живота. Самото изречение: „Общите понятия нямат никакво съществуване” – не е погрешно; отнесено към съответната област то е правилно. Погрешно е само обобщението. Когато си изграждаме представа за мисленето, същественото е да сме наясно върху това, че истината, съдържаща се в една мисъл все още не означава нищо, относно всеобщата валидност на тази мисъл. Една мисъл може да е напълно правилна в съответната област на живота, обаче това няма никакво отношение към всеобщата валидност на мисълта. Когато доказваш това или онова, колкото и добре да го правиш, не е възможно този начин на доказване да се приложи в една такава област, където той е неизползваем. Ето защо за този, който сериозно иска да изследва пътищата, водещи към един или друг мироглед, е необходимо преди всичко да разбере, че едностранчивостта е възможно най-големият враг на всички мирогледи и че едностранчивостта трябва да се избягва на всяка цена. Ние сме длъжни да стоим далеч от всяка едностранчивост. Ето на какво исках да обърна внимание особено днес: Длъжни сме да избягваме всяка едностранчивост.

Нека днес да отправим само един общ поглед и към нещо, чиито подробности ще изясним в следващите лекции.

Има хора, които са така устроени, че за определени периоди от време им е невъзможно да намерят пътя към Духа. Много трудно е на такива хора да бъде доказвано съществуването на духовния свят. Те остават при това, за което вече знаят нещо, при това, за което са предразположени да

имат някакво познание. Те остават при това, което упражнява върху тях непосредствено и най-грубо въздействие; накратко, те остават при материалните неща. Такива хора стават материалисти, и техният мироглед е *материализмът*. Не е необходимо да смятаме всички доводи, които материалистите изтъкват в защита на материализма за нещо глупаво; невъобразимо много и остроумни страници са изписани в защита на материализма. Това, което е написано, има стойност за материалната област на живота, има стойност за материалния свят и неговите закони.

Има и друг вид хора, които по ред вътрешни причини предварително са така устроени, така предразположени, че във всички материални неща виждат не друго, а проявления на духовния свят. Естествено, те знаят не по-зле от материалистите, че външният материален свят си е на мястото тук, на Земята; обаче те казват: Материалното е само едно откровение на духовното! Такива хора може би изобщо не се интересуват за материалния свят и неговите закони. Раздвижвайки в себе си всичко, което би могло да обогати представите им за духовния свят, вероятно те живеят със съзнанието: И все пак само Духът е истинното и висшето, това което е действително реално; а материята е само една измама, само една фантасмагория. Разбира се, това би бил един краен възглед, но той може да съществува, и логично ще води до едно пълно отричане на материалния живот. За такива хора ние би трябвало да кажем: Да, те признават Духа като най-реалното нещо; обаче те са едностранчиви, те отричат значението на материята и нейните закони.

Много остроумие е било изразходвано в подкрепа на този мироглед. Ние наричаме мирогледа на такива хора *спиритуализъм*. Бихме ли могли да твърдим, че спиритуалистите са прави? По отношение на Духа техните твърдения са изключително точни и правилни, но по отношение на материята и нейните закони тези твърдения нямат голямо значение. Да смятаме ли, че материалистите са прави с техните твърдения? Да, по отношение на материята и нейните закони те вероятно са обогатили света с извънредно полезни и ценни неща; но когато заговорят за Духа, от устата им вероятно излизат само глупости. Следователно, трябва да заявим: За всяка от съответните области на живота последователите и на двата мирогледа са еднакво прави.

Има и трети вид хора, които на свой ред казват: Да, дали в света на истината има само материя или само Дух, това аз не мога да знам; човешката познавателна способност изобщо няма отношение към този въпрос. Несъмнено е само едно: около нас е разположен един свят! Дали в основата му лежи това, което химиците и физиците, ставайки материалисти, наричат атоми, това аз не знам. Аз признавам само света, който се разпростира около мен; него виждам аз, върху него мога да мисля аз! Дали в основата му лежи някакъв дух или не, това не ме интересува особено много. Аз се опирам на това, което се разпростира около мен. – Такива хора следва да наречем реалисти, а техният мироглед – *реализъм*, въпреки че в случая – за разлика отпреди малко – аз влагам по-друго значение в тази дума. Както е възможно да се изразходва неимоверно много остроумие в защита на материализма, да

се говори много остроумно в защита на материализма и много глупаво в защита на спиритуализма, по същия начин е възможно да се изтъкват остроумни доводи в защита на реализма, който не е нито спиритуализъм, нито материализъм.

Обаче има и друг вид хора, които разсъждават по следния начин. Около нас е разположен светът на материята, на материалните процеси и явления. Но фактически, сам по себе си, светът на материалните явления е лишен от смисъл. Ако в него липсва онази тенденция, която осигурява движението напред, ако от този свят, разположен около нас, не може да възникне нещо, към което човешката душа да се стреми, тогава този свят наистина няма смисъл. Според възгледа на такива хора идеалното трябва да е в основата на мировите процеси. Такива хора отдават дължимото на реалните мирови процеси. Те не са реалисти, но въпреки това отдават дължимото на реалния живот, и все пак според тях реалният живот получава смисъл, само ако е проникнат от идеалното. – В порива на едно такова настроение *Фихте* каза веднъж следното: Целият свят, който се разпростира около нас е онагледеният материал за изпълнението на дълга! – Привържениците на такъв миросглед, според който всичко е само средство за идеите, които пронизват и ръководят мировите процеси, можем да наречем идеалисти, а техния миросглед – *идеализъм*. Красиви и величествени думи са изречени в прослава на идеализма. В тази област на живота, която аз току що охарактеризирах, за да посоча, че светът би бил лишен от цел и смисъл, ако идеите бяха само празни човешки фантазии и не лежаха в основата на миро-

вите процеси, в тази област идеализмът има своето пълно право. Обаче с помощта на този идеализъм е невъзможно, примерно, да бъде обяснена външната действителност, външната реалност, за която говорят реалистите.

Материализъм

Идеализъм

Реализъм

Спиритуализъм

Рис. 5

И така, ние разграничихме четири миросгледа, всеки от който има своите основания и своето значение, които са напълно оправдани в съответстващите им области от живота. Между материализма и идеализма съществува известен преход. Целият материализъм – в наши дни можем да го наблюдаваме особено ясно, въпреки че той вече залязва – се състои в доведената до крайност Кантова теза, че отделните науки са действителни, само дотолкова, доколкото съдържат в себе си математиката. Или с други думи, материалистите стават изчисляващите слуги на Вселената, за които не съществува никакъв друг свят, освен този, който е изпълнен с материални атоми. Те вибрират, блъскат се един в друг и накрая учените изчисляват техните трептения. И тогава получаваме хубавите резултати, което доказва, че този миросглед е напълно оправдан. Тогава получаваме честотата на трептения, отговаряща на синьото, на червеното и т.н.; получаваме целия свят

като един вид механичен апарат и всичко в него може да се изчисли до най-малките подробности. Обаче тук е възможна и една малка грешка. Например човек би могъл да си каже: Добре, но след като съществува една толкова комплицирана машина, никога не е възможно – колкото и комплицирани да са нейните движения – да се получи така, че от самата нея да се пораждат нашите усещания, свързани със синьото, червеното и т.н. Следователно, ако мозъкът би бил само една комплицирана машина, е невъзможно нашите душевни изживявания да се пораждат от него. И тогава можем да потвърдим думите, казани някога от *Дю Боа – Раймон*: Ако поискаме да обясним света чисто математически, няма да сме в състояние да обясним дори и най-простото усещане; ако поискаме да останем извън математическото обяснение, всичко става ненаучно. – Грубият материалист би казал: Не, аз също не се занимавам с изчисления; защото това вече предполага едно суеверие, а именно суеверието, че нещата са подредени според мерките и числата. И ако сега някой се издигне над този груб материализъм, се превръща в една математическа глава и започва да приема за действително само това, което може да бъде изразено с едни или други математически формули.

Възниква един мироглед, за който не е валидно нищо друго, освен математическата формула. Можем да го наречем *математизъм*.

Обаче този, който е поразмислил, и след като вече е бил математик, би могъл да възрази: Това, че синият цвят има такива и такива трептения, не може да бъде никакво суеверие. Все пак, някога

светът е бил математически замислен и подреден. След като математическите идеи са осъществени в света, защо това да не е възможно и за други идеи? Да, в света живеят и други идеи. Обаче този човек приема за валидни само идеите, които той е срещнал, но не и такива идеи, до които би могъл да стигне по вътрешен път, например чрез интуиция или инспирация; той признава само тези, които произтичат от сетивно-реалните неща. Такъв човек става рационалист, и ние обозначаваме неговия мироглед с името *рационализъм* – Ако освен идеите, произтичащи от сетивно-реалните неща, човек признае за валидни също и онези идеи, които идват от моралната, от интелектуалната област, той е вече идеалист. Така изглежда пътят от грубия материализъм към математизма и рационализма, до *идеализма*.

Материализъм

Математизъм

Рационализъм

Идеализъм

Реализъм

Спиритуализъм

Рис. 6

Обаче идеализмът на свой ред може да бъде подсилен от човека. В наши дни има такива хора, които се опитват да подсилят идеализма. Така или

иначе, те срещат различни идеи по света. И когато срещнат някакви идеи, те трябва да потърсят такива условия, всред които идеите биха могли да живеят. Защото идеите не могат да живеят току така всред външните неща. Идеите не могат просто да увиснат във въздуха. Наистина дори и през 19. век вярващите смятаха, че идеите определят и насочват историята. Но това представляваше само една липса на яснота, защото идеите, като такива, не притежават непосредствената сила, за да упражняват едно или друго действие. Ето защо не можем да говорим за идеи в областта на историята. Който смята, че идеите – ако те изобщо са налице – всъщност са свързани с определено същество, което разполага с идеите, той вече не е идеалист, а приема възгледа, че идеите са свързани, прикрепени към съществото. Този човек става психист, а неговия мироглед наричаме *психизъм*. Психистът, който също показва голямо остроумие в защита на своя мироглед, всъщност стига до него само чрез една своя едностранчивост, която той евентуално би могъл да забележи.

Тук аз веднага трябва да добавя следното: Всички мирогледи, които отбелязвам над хоризонталната линия (виж Рис. 6) си намират последователи и в повечето случаи тези последователи са твърдоглавци, които трайно възприемат този или онзи мироглед чрез едни или други условия, които те носят в себе си. Всичко, което лежи под линията, също има своите последователи и те са по-склонни да приемат, че отделните мирогледи винаги разглеждат нещата от една строго определена гледна точка, но това впрочем не им пречи

лесно да преминават от един мироглед към друг мироглед.

Ако един психист, като човек на познанието, разглежда света по съзерцателен начин, той стига до извода: Психичното е предпоставка за развитието на света.

Обаче в мига, в който той престава да е само човек на познанието, и бъде обзет от симпатия към активното, действено начало, от симпатия към волевата природа на човека, той си казва: Съвсем не е достатъчно тук да има същества и те да разполагат с някакви идеи; тези същества трябва да са и активни, да са в състояние да действуват. Обаче не е възможно да продължим тази логика, без да сме направили извода: Тези същества трябва да са индивидуални същества. Или с други думи, такъв човек се издига от степенята, при която той приема одушевления свят, към степенята, при която той приема присъствието на Духа или Духовете в света. Все още не му е ясно, дали той трябва да приеме едно или повече духовни същества; важното е друго: той се издига от психизма към *пневматизма*, към учението за Духа.

Когато някой действително става пневматист, може да се получи така, че относно това, което споменах днес за числата, той да изпита известно съмнение, ако трябва да говори за някакво единство. Тогава той стига дотам, че казва: Следователно, когато говорим за един всеобщ Дух, за една всеобща „пневма”, се получава нещо объркано. И постепенно той стига до извода, че трябва да си изгради една представа за Духовете на различните Йерархии. И тогава той става спиритуалист в

истинския смисъл на тази дума, така че от тази страна имаме един непосредствен преход от пневматизъм в *спиритуализъм*.

Всички мирогледи, които обозначавам на черната дъска, са напълно оправдани за съответстващите им области. Защото има области, чиито обяснение ни се дава от психизма, има други области, чиито обяснения ни се дава от пневматизма и т.н. Ако търсим цялостно обяснение на света, към каквото се стремим, ние трябва да се обърнем към спиритуализма и да приемем, че Духовете на Йерархиите наистина съществуват.

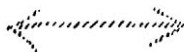
Сега човекът не може да остане при пневматизма, защото да остане при пневматизма, това в този случай би означавало следното. Ако сме спиритуалисти, възможно е да срещнем хора, които казват: Защо са необходими толкова много Духове? Защо прибягваме до употреба на числата? Нима не съществува един единствен всеобщ Дух? – Но който навлиза по-навътре в нещата, той знае, че това възражение наподобява ситуацията, при която някой казва: Ти твърдиш, че тук има двеста комара. Обаче аз не виждам никакви двеста комара, аз виждам само един единствен рояк от комари. – Точно по същия начин се отнася последователят на пневматизма, на пантеизма и т.н. спрямо спиритуалиста. Спиритуалистът вижда света изпълнен с Духовете на Йерархиите; пантеистът вижда само един рояк, вижда само един единствен всеобщ Дух. Обаче всичко това се дължи на една неточност от страна на втория.

Материализъм

Математизъм

Рационализъм

Идеализъм

Реализъм

Психизъм

Пневматизъм

Спиритуализъм

Рис. 7

Обаче има и една друга възможност: тази, когато някой без да тръгва по пътя, по който ние се опитваме да вървим, откривайки въздействията на определени духовни Същества, все пак приема съществуването на една основна духовна същност в света. Един такъв човек беше например *Лайбниц*, известният немски философ. Лайбниц беше далеч от предразсъдъка, че на света би могло да съществува нещо чисто материално. Той търсеше реалното. Аз представих неговата система в моята книга „Философия на свободата”. Той смяташе, че на света има една същност, която може да изгражда екзистенцията в себе си; такъв е случаят с човешката душа. Обаче към всичко това той не прибавяше други понятия. Той само си казваше, че една такава същност действително съществува и, че тя може да изгражда екзистенция в себе си.

За Лайбниц това беше монадата. И той си казваше: Сигурно има много монади и тези монади са с най-различна яснота. Ако аз имам тук един глобус, вътре в него се намират много монади, както например в рояка от комари има много отделни комари, обаче тези монади остават почти несънтелни. Част от тях развиват в себе си неясни, съвсем тъмни представи. Има други монади, които сънуват; има монади, които развиват в себе си будни представи; накратко, има монади, намиращи се на най-различна степен. – Един такъв човек не стига до там, че конкретно да си представя духовните Същества, както прави това спиритуалистът, обаче размишленията му все пак го насочват към духовната страна на света, въпреки че за него тя остава твърде смътна и неопределена. Той я нарича монада, което означава, че той е загрижен само за нейния представен характер.

Добре, в света има Дух, има Духове, обаче аз ги описвам само дотолкова, доколкото ги приемам като една същност, която си представяме по различен начин. От тях аз извличам едно или друго абстрактно качество. Аз си изграждам този едностранчив мироглед, за който толкова много се застъпваше духовно надареният Лайбниц. Така аз стигам до *монадизма* – Монадизмът е един абстрактен спиритуализъм.

Възможно е обаче да има и такива хора, които не се издигат до монадата, които не могат да признаят, че това, което съществува, са различните степени на представните възможности, но от друга страна, те не са доволни от обстоятелството, че признават единствено това, което се разпростира

във външната реалност и което е пронизано от най-различни сили. Когато например един камък пада на земята, те казват: Това е силата на гравитацията. Когато един магнит привлича железните стърготини, те казват: Това е магнитната сила. Те не се задоволяват просто с твърдението: Тук е магнитът!, а заявяват: Магнитът предполага наличието на невидимата, свръхсетивна магнитна сила, която се разпростира навсякъде. Следователно, може да съществува такъв миросглед, който обяснява мировите процеси с вложените в тях сили и този миросглед може да бъде наречен *динамизъм*.

Но сега може да се чуе възражението: Не, да се вярва в сили, това е суеверие! Един добър пример за това, колко последователно бе защитена тезата, че да се вярва в сили е суеверие, Вие ще намерите в лицето на Фриц Маутнерс и неговата „Критика на езика”. В този случай човек остава в рамките на това, което реално се разпростира около него. Следователно, по този път, от спиритуализма през монадизма и динамизма, ние отново стигаме до реализма.

Но човек може да направи и нещо друго. Той може да каже: Да, вярно е, че аз се придържам към света, който се простира около мен. Обаче аз не твърдя, че съм в правото си да заявя: Този свят е действителният свят. Само мога да кажа, че той ми се явява.

Рис. 8

Аз нямам право да заявя повече от това, че този свят ми се явява. Аз нямам никакво право да твърдя за него нещо повече. Следователно, тук откриваме една разлика. За този свят, който се простира около мен, аз мога да кажа, че той е реалният свят. Но мога да кажа също и следното: За някакъв друг свят аз не мога да говоря, обаче аз съм наясно, че пред мен застава тъкмо този свят. Аз не твърдя, че този свят от цветове и звуци, който възниква само поради процесите, разиграващи се в моето око и в моето ухо, и съответно проявяващи се като определени цветове и звуци и т.н., е истинският свят. Той е светът на феномените. Мирогледът, за който става дума тук, можем да обозначим с името *феноменализъм*.

Но ние можем да отидем още по-нататък и да кажем: Наистина, този свят на феномените се

намира навсякъде около нас. Обаче всичко, което смятаме, че имаме в лицето на тези феномени, всъщност самите ние сме го прибавили към тях. Но достоверно е само онова, което ни казват сетивата. – Помислете си добре: Един такъв човек, който казва това, не е последовател на феноменализма.

От феномените той просто извлича нещо, за което вярва, че то идва от разума, но всъщност се опира на това, което сетивата му дават като впечатления. Този миоглед можем да наречем *сензуализъм*.

Рис. 9

Прибегнем ли до съждението: Ако се опирам върху това, което сетивата казват – а за тази цел могат да бъдат привеждани редица остроумни доводи – аз заставам на становището, че съществува само това, което изглежда според описанията на сетива-

та; т.е. аз го приемам за нещо материално, както например атомистът, който казва: Аз приемам, че съществуват само атомите, и въпреки че са толкова малки, тъкмо те притежават качествата, които ние впоследствие отчитаме във физическия свят, в този случай ние отново ставаме материалисти. Или, казано иначе, по този друг път ние отново стигаме до материалзима.

Това, което обозначих на черната дъска и охарактеризирах като различни мирогледи, може да бъде подкрепено по много начини. В подкрепа на всеки отделен мироглед е възможно да бъдат провеждани най-остроумни доводи, възможно е да застъпваме становището на всеки един от тези мирогледи и да изтъкваме остроумни доводи срещу всички останали мирогледи. Възможно е да постулираме и други мирогледи; те обаче ще са само модификации на вече описаните дванадесет основни типа. Искаме ли да познаем света, трябва да помним, че това може да стане чрез тези дванадесет входа. Съществува не *един* мироглед, който е правилен и следва да бъде защитаван, а съществуват дванадесет мирогледа. И тук трябва да прибавим: Колкото добри основания има за един от мирогледите, толкова добри основания има и за всички останали. Светът може да бъде разглеждан не от едностранчивото становище на един мироглед; светът се открива само на този, който знае, че трябва да го обгърне от всички страни. Както Слънцето, дори и да споделяме Коперниковата система, преминава през всичките зодиакални знаци, за да осветява Земята от 12 различни точки, така и ние трябва да сме в състояние да обгръщаме света от всички страни

и напълно да се вживяваме в 12-те различни гледни точки, а не да застиваме в *една* от тях, независимо дали тя отговаря на идеализма, сензуализма, феноменализма и т.н. От мисловна гледна точка оправдани са всичките 12 мирогледа. За мислителя, който може да навлезе в природата на мисленето, съществува не *един* мироглед, а 12 равнопоставени мирогледа, спрямо всеки от които мисленето може да представи еднакво добри доводи и основания. Изхождайки от извоюваната по този начин гледна точка, утре ние ще продължим да говорим, издигайки се от мисловното разглеждане на човека към мисловното разглеждане на Космоса.

ТРЕТА ЛЕКЦИЯ

Берлин, 22. Януари 1914 г.

Вчера аз се опитах да представя онези миросгеди, които са възможни за човека, и то дотолкова възможни, доколкото за всеки един от тях могат да бъдат посочени напълно валидни доказателства, що се отнася до тяхната правилност и истинност. За този, който не се стреми да размишлява върху определена и тясно ограничена област с помощта на система от понятия, а допълнително търси доказателства за нещата, за този, който действително навлиза в истините на света, е важно да знае, че тази многостранност е необходима и че тя се изразява тъкмо в способността на човешкия Дух да си служи с всеки един от тези 12 типични миросгледа, като в случая преходните степени не са толкова важни. Ако искаме действително да навлезем в истината, ние трябва да се опитаме да си изясним значението на тези миросгледни различия, и да си отговорим на въпроса: Кои области от Битието отключва този или онзи от въпросните 12 миросгледа? Ако искаме да си припомним още веднъж тези 12 различни миросгледа, които разгледахме вчера, нека да ги назовем отново: Това са материализмът, сензуализмът, феноменализмът, реализмът, динамизмът, монадизмът, спиритуализмът, пневматизмът, психизмът, идеализмът, рационализмът и математизмът.

За съжаление, познавателният устрем на човека и търсенето на истината се отличават с това, че при отделните духове, при отделните личнос-

ти винаги преобладава влечението към един или друг мироглед, като по този начин през различните епохи едностранчивостта на всеки един от тях непрекъснато е оказвала своето въздействие върху човека. Всъщност описваните от мен 12 основни мирогледа винаги следва да си представяме като спокойно разположени в един кръг. Те са възможни и ние трябва да ги познаваме. Фактически те се отнасят помежду си така, като че ли са едно духовно отражение на добре познатия ни Зодиак. Както Слънцето преминава през Зодиака и както планетите преминават през Зодиака, така и за човешката душа е възможно тя да преминава през един „духовен Зодиак“, съдържащ образите на 12-те мирогледи. Да, дори е възможно да установим връзката между особеностите на тези мирогледни образи и отделните знаци на Зодиака. И тази връзка съвсем не е нещо произволно, защото отношението между отделните образи на Зодиака и Земята е сходно с отношението между 12-те мирогледа и човешката душа.

На първо време няма да говорим за това, че съществува, примерно, една лесно разбираема зависимост между зодакалния знак Овен и Земята. Но когато Слънцето, Сатурн или Меркурий са разположени така, че те, гледани от Земята, се намират в знака на Овена, те действуват по съвсем различен начин, отколкото ако биха се намирали в знака на Лъва. Следователно, планетарните въздействия идващи към нас от Космоса са различни, според това, дали отделната планета „покрива“ един или друг зодиакален знак. Ако пренесем тези отношения в областта на човешката душа, ние ще установим, че

за нас е дори по-лесно да потвърдим въздействията на тези 12 мирогледа, изграждащи въпросния „духовен Зодиак“. Има такива души, които, бих казал, са изцяло склонни да приемат само онези въздействия върху конфигурацията на техния вътрешен живот, на техните научни, философски и всякакви други духовни направления, които се излъчват непосредствено от идеализма. Други души се оставят под въздействията на материализма, трети души – под въздействията на сензуализма. Даден човек не става сензуалист, материалист, спиритуалист или пневматик, понеже единият или другият възглед е правилен и той може да потвърди тази правилност, а той става пневматик, спиритуалист, материалист или сензуалист, защото в душата си е така предразположен, че се оставя главно под духовно-душевното „облъчване“ на съответния сектор от духовния Зодиак. В тези 12 сектора или образа на духовния Зодиак ние имаме нещо, което ни отвежда дълбоко навътре в начина, по който възникват човешките мирогледи, отвежда ни дълбоко навътре в причините, поради които хората, от една страна, спорят за мирогледите, въпреки че от друга страна би трябвало не да спорят, а кротко и дружелюбно да се запитат: Защо всъщност хората имат различни мирогледи? И защо все пак през определените епохи е било строго необходимо да бъде следван един или друг мироглед, на този въпрос ние ще се спрем по време на утрешната лекция. Това, което казах досега, следователно, се отнася до формирането на човешкото мислене от страна на Космоса, респективно от страна на 12-те основни мирогледа, чиито първообрази откриваме в духовния Зодиак,

намиращ се в нашето духовно обкръжение.

Обаче има и нещо друго, което е от решаващо значение за избора на един или друг мироглед и Вие ще добиете представа за него най-добре, ако сега накратко се спра върху следното.

Една човешка душа може да има такава нагласа, независимо от това, кой измежду тези 12 образа на духовния Зодиак я озарява, че нейното основно настроение, намиращо израз в цялата конфигурация на мирогледа, можем да определим като гнозис. Да, човек може да стане и гностик. И той става гностик, ако е така устроен, че да опознава света не чрез сетивата или нещо подобно, а чрез определени познавателни сили, разположени в самата му душа. Като гностик той може да има тази склонност, че примерно да се оставя под озаряващото въздействие на онази част от духовния Зодиак, която нарекохме спиритуализъм. И тогава благодарение на своя гнозис той ще навлезе още по-дълбоко в тайните на духовния свят.

Докато при други обстоятелства човек може да се изяви като гностик в полето на идеализма; и тогава той ще има особената предразположба ясно да разпознава идеалите на човечеството и идеите на света. И тук разликата между единия и другия човек по отношение на идеализма е много съществена, понеже, нали така, и двамата могат да са негови привърженици. Първият си остава един идеалистичен мечтател, който винаги подчертава, че е идеалист, и думата идеал, идеал, идеал не слиза от устата му, обаче той всъщност не познава много идеали и няма способността да отправя към тях своя вътрешен взор и ясно да различава техните

контури. За разлика от него, вторият не само говори за идеали, но е в състояние така да ги изобразява в душата си, сякаш е художник, който рисува върху своето платно. Той навлиза съвсем конкретно в идеализма и го „улавя“ толкова интензивно, сякаш държи в ръцете си някакъв предмет; този човек е гностик в полето на идеализма. Или казано с други думи: Той по начало е гностик, обаче в конкретния случай се оставя главно под въздействието на онази част от духовния Зодиак, която определихме като „идеализъм“. Но нека да продължим нататък.

Има хора, които се оставят главно под въздействието на друг мироглед, да кажем „реализма“, обаче те вървят през света по такъв начин, с такова светоусещане, че могат да разкажат на другите хора много, много неща за този свят. Те не са нито идеалисти, нито спиритуалисти, те са съвсем обикновени реалисти. Те са в състояние да долавят много финно това, което става във външния свят около тях, те са много чувствителни спрямо особеностите на нещата. Те също са гностици, истински гностици; само че те са гностици на реализма, гностици в полето на реализма. Такива гностици в полето на реализма действително съществуват, и понякога спиритуалистите или идеалистите изобщо не могат да са гностици на реализма. Дори ние можем да установим, как хора, които смятат, че са добри теософи, посещават една картинна галерия и просто не могат да кажат нито дума за изложените картини, докато други, без да са теософи, но са гностици в полето на реализма, често пъти споделят безкрайно важни неща, идващи от дълбочината на техните души. Или как много теософи излизат

навън в природата без да се докосват до нейната красота и величие.: те не са гностици в полето на реализма. Но такива гностици в полето на реализма съществуват.

Има също и гностици в полето на материализма. Впрочем те са много страни гностици. Но както някой може да е гностик на реализма, в същия смисъл той може да е и гностик на материализма; обаче това главно са хора, които притежават само усещане и чувство за всичко веществено, за всичко материално, хора, които се стремят да опознаят материалния свят чрез непосредствен контакт, също както кучето, което подушва даден предмет и веднага го „познава” интимно, така че по отношение на материалните неща то е един отличен гностик.

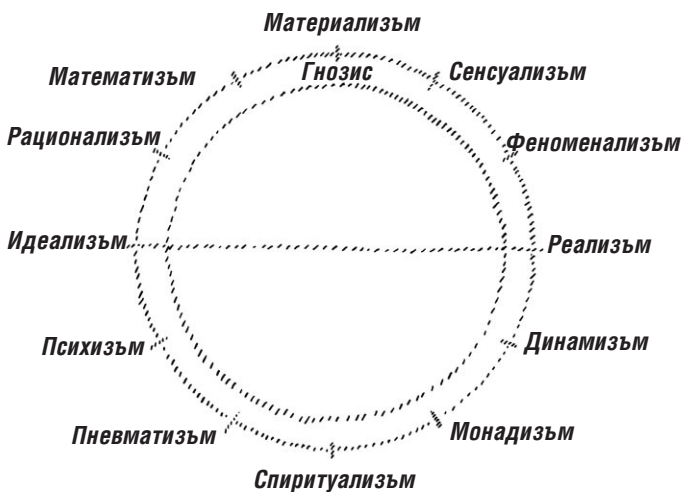

Рис. 10

Човекът може да бъде гностик по отношение на всички 12 мирогледа. Или иначе казано, ако искаме да разположим гнозиса както трябва в нашата рисунка, ние следва да очертаем още един кръг, така че за нас да стане напълно ясно: Сега гнозисът може да се придвижва през всички 12 мирогледа. Както една планета прекосява 12-те знака на Зодиака, така и гнозисът може да прекоси всичките 12 мирогледни знака.

Впрочем гнозисът е от най-голяма полза за душата тогава, когато гностичното настроение се прилага спрямо спиритуализма. Бихме могли да се изразим така: В полето на спиритуализма гнозисът е като в свой дом. Там той е „у дома си”. Прекосявайки другите мирогледни знаци той е извън своя дом. Логически погледнато, ние нямаме основание да кажем, че не би могъл да съществува никакъв материалистичен гнозис. С подобни неща педантите на понятията и идеите се справят по-добре, отколкото хората със здрава логика, при които положението е малко по-сложно. Например бихме могли да чуем следното твърдение: Аз не искам да наричам „гнозис” нищо друго, освен това, което навлиза в Духа. Но това е едно произволно твърдение, произволно е и самото понятие, толкова произволно, колкото произволни биха ни се сторили думите: Досега аз съм виждал теменужки само в Австрия, следователно, аз наричам „теменужки” само това, което има виолетов цвят и расте в Австрия, нищо друго! Логически е невъзможно да твърдим, че гнозисът съществува само в мирогледния знак на спиритуализма, защото гнозисът е една „планета”, която преминава през целия духовен Зодиак.

Има и едно друго миросгледно настроение. Аз казвам „настроение“, макар че иначе бих предпочел да говоря за „нюанси“ и „образи“. Напоследък това второ миросгледно настроение, в неговата по-лека разновидност – и все пак „лекото е тежко“ – там, в духовно-зодиакалния знак на идеализма се застъпваше именно от *Хегел*. Обаче светоусещането на Хегел, особеното миросгледно настроение на Хегел няма никаква потребност от това да стои неподвижно в духовно-зодиакалния знак на идеализма, понеже то също може да преминава през целия духовен Зодиак. Става дума за миросгледното настроение на логизма. Миросгледното настроение на логизма се състои главно в това, че душата може да се окаже в такова състояние, при което да изживява в себе си непосредственото присъствие на мислите, понятията и идеите, и то до такава степен, че душата да извървява пътя от едно понятие до друго понятие, от една идея до друга идея по такъв начин, както например един човек разглежда човешкия организъм и последователно описва очите, носа, устата и т.н., за да ги обхване накрая като принадлежащи на едно цяло; така постъпва и Хегел, който подрежда всички понятия в един голям понятиен организъм. Така изглежда логическият понятиен организъм на Хегел. Той просто беше в състояние да издири всичко, което – като мисли – можеше да бъде намерено по света, да подреди една мисъл до друга мисъл и да ги превърне в един цялостен организъм: логизмът! Но логизмът може да бъде изграден, както прави това Хегел, в духовно-зодиакалния знак на идеализма, може да бъде изграден, както прави това *Фихте*, в духовно-зоди-

акалния знак на психизма, както и във всички останали знаци на духовния Зодиак. Логизмът също представлява нещо, което подобно на една планета, прекосяваща Зодиака, може кръгообразно да премине всичките 12 знака на духовния Зодиак.

Едно трето душевно настроение, свързано с човешките мирогледи, ние можем да открием, примерно, в лицето на *Шопенхауер*. Докато Хегелова душа, разглеждайки света, е така устроена, че всичко, което съществува в света като понятия, се проявява в тази Хегелова душа под формата на логизъм, то Шопенхауер, поради особената нагласа на своята душа възприема света главно като разновидност на волята. За него природните сили са воля, твърдостта на камъка е воля, всичко, което реално съществува в света, е воля. Това произлиза от особеното настроение на неговата душа. И сега ние също можем да разглеждаме един такъв мироглед на волята така, че да го сравним с една планета, която обикаля през всичките 12 знака на духовния Зодиак. Аз ще определя това мирогледно настроение като волунтаризъм. То е третото мирогледно настроение. Шопенхауер беше волунтарист, и в душата си беше така устроен, че – така да се каже – се „отваряше“ главно пред духовно-зодиакалния знак на психизма. Така възникна своеобразната Шопенхауерова метафизика на волята: Волунтаризмът в духовно-зодиакалния знак на психизма.

Но приемоте сега, че един човек би могъл да бъде волунтарист и в същото време да е силно привлечен от духовно-зодиакалния знак на монадизма. В този случай Вие бихте се изправили не пред цялостния характер на Шопенхауер, за когото

волята е в основата на всички неща, а пред една поразлична душа, за която в основата на света лежат много монади, които са от волево естество. И аз бих казал, че този монадологичен волунтаризъм е представен по един най-красив, остроумен и интимен начин в лицето на австрийския поет и философ *Хамерлинг*. Как възникна странното учение, което Вие откривате в „Атомистика на волята“ от Хамерлинг? То възникна поради факта, че неговата волунтаристично настроена душа беше отворена главно към духовно-зодиакалния знак на монадизма. И ако разполагахме с достатъчно време, ние бихме могли да посочим подходящ пример за това, как всяка една душевна нагласа може да се разгърне във всеки един от 12-те духовно-зодиакални знака.

Обаче има и такава душевна нагласа, според която човекът изобщо не е склонен да размишлява дали зад явленията съществува едно или друго, какъвто е случаят с гностическата, логическата или волунтаристическата нагласа. И тогава човекът си казва: Аз просто искам да включа в моя мироглед всичко, което светът ми открива, всичко, което външно се проявява пред мен. И това отново може да премине през всички области, т.е. през всички знаци на духовния Зодиак. То може да се отнася за материалиста, който признава само това, което се проявява външно, може да се отнася и за спиритуалиста. Тук човекът не прави усилия да търси някакви специални връзки между явленията, а спокойно ги оставя да се проявят и изчаква тяхното въздействие. Тази душевна нагласа ще наречем емпиризъм. Емпиризмът означава такава душевна нагласа, която просто приема опита такъв, какъвто е. Ти можеш

да си емпирист, човек на опита, във всеки от 12-те знака на духовния Зодиак.

Съществува и една друга душевна нагласа, която не може да бъде задоволена от непосредствения опит, от онези непосредствени преживявания, които са характерни за емпириста, и при нея, като една вътрешна необходимост, възниква усещането: Да, човекът е поставен в света, обаче в своята душа той изживява света по такъв начин, който няма нищо общо с външните сетивни изживявания. И едва тогава светът разкрива своите тайни. Колкото и да се оглеждаме във външния свят, там ние няма да открием нито една от неговите тайни. – И човек с такава душевна нагласа често пъти си задава въпроса: Каква полза имам аз от гносиса, който полага толкова усилия, за да се издигне до своите прозрения? Въпреки всичко, нещата от външния свят, към който отправям моя поглед, далеч не ми откриват своята вътрешна същност. Каква полза има моят мироглед от логизма? Логизмът също не стига до вътрешната същност на нещата. От каква полза са спекулациите върху волята? Те само ни отклоняват от възможността да отправяме взор към дълбините на нашите собствени души. В тези дълбини ние проникваме не когато преследваме една или друга цел, а напротив, когато сме смирени и не проявяваме никаква воля. – Следователно, волунтаризмът също не е онази нагласа, от която душата се нуждае, нито и емпиризмът, простото вглеждане и вслушване във всичко, което идва от опита и изживяванията; важното е друго: вътрешното търсене на душата, която е станала спокойна; едва тогава Богът просветва в душата. Вие се досещате, че тази душевна нагласа може да се опре-

дели като мистицизъм.

Мистикът също може да обиколи в кръг всички 12 знака на духовния Зодиак. Не е особено благоприятно, когато мистикът е същевременно и материалист, т.е. когато той вътрешно изживява не духовното, спиритуалното, а материалното. Защото мистикът в полето на материализма е човек, който притежава, например, изключително фино усещане за здравословното състояние, в което се оказваме, след като сме погълнали едно или друго вещество. Има разлика, когато сме погълнали сока на едно или друго растение, има разлика в нашите очаквания, относно това, какви ще са последиците за нашия организъм. Следователно, когато в своите вътрешни изживявания човек израства заедно с материята, той става мистик в полето на материята. Може да се случи дори така, че главната задача в живота да се свежда до следното: Човекът да изследва по какъв начин действа едно или друго растение в организма, защото едно растение действа главно върху един орган, друго растение – върху друг орган и т.н. И така, да си мистик в полето на материализма е едно предисловие, за да бъдат проучвани лечебните сили на отделните субстанции. – Да, човек може да е мистик в полето на материята, но може да е мистик и в полето на идеализма. Един обикновен мистик или един гностичен идеалист не може да бъде истински мистик в полето на идеализма. Мистик в полето на идеализма е този, който има душевната способност да извлича от скритите извори на своя вътрешен живот не друго, а идеалите на цялото човечество, да ги вижда като цел на Боговете и като такива да ги държи неотклонно

пред своята душа. Един от мистиците в полето на идеализма беше например *Майстер Екхарт*.

Обаче душата може да бъде и така устроена, че да не забелязва това, което се надига от нейния вътрешен свят и да не го приема като разрешение на мировите загадки, и тогава да си казва: Добре, зад нещата на този свят има нещо, както има нещо и зад моята собствена същност, доколкото аз съм в състояние да я възприемам. Обаче аз не мога да бъда мистик. Мистикът вярва, че нещо се влива в неговата душа. Аз не чувствам, че нещо може да се влее в моята душа, аз чувствам само, че то трябва да съществува там, във външния свят. – Тази душевна нагласа предполагам, че същността на нещата се намира извън нашата душа и извън това, което нашата душа може да има като някаква опитност; обаче тя съвсем не приема, че същността на нещата би могла непосредствено да навлезе в самата човешка душа, каквото е убеждението на мистиците. Когато човекът приема, че зад всичко съществува и още нещо, което е недостъпно за възприятията, тогава той се превръща – ще се опитам да намеря възможно най-подходящата дума – в трансценденталист. Следователно, в този случай приемаме, че истинската същност на нещата е трансцендентна, че тя не може да навлезе в човешката душа, както смятат мистиците. И така: *трансцендентализъм*. Душевната нагласа на трансценденталиста е такава, че той има чувството: Когато аз възприемам нещата, тяхната същност се доближава към мен; само че самото възприемане не е идентично с тази същност. Тази същност остава скрита, независимо, че се доближава до мен.

Има и една друга възможност: когато със сво-

ите възприятия, с всичките си познавателни сили човекът още повече измества същността на нещата, отколкото прави това трансцеденталистът. Или с други думи: Истинската същност на нещата изобщо е недостижима за познавателните сили на човека. Трансцеденталистът казва: Когато с твоите очи ти виждаш червеното и синьото, това не е тяхната същност; тя остава скрита зад червеното и синьото. Ти трябва да „употребиш“ твоите очи и тогава ти се доближаваш до същността на нещата. Иначе тя остава скрита. – Обаче тази душевна нагласа, която сега описвам, не иска да живее в полето на трансцедентализма, и тя заявява: Колкото и силно да изживяваш червеното и синьото, колкото и силно да изживяваш този или онзи тон, всичко това няма отношение към същността на нещата. Тя остава скрита зад тях. Да, моите възприятия нямат никакво отношение към същността на нещата. – Който се изразява по този начин, всъщност застъпва следния възглед: Същността на нещата не се намира във външния сетивен свят, в света на Майя. Ние бихме били трансцеденталисти, ако казваме: Светът се разпростира навред около нас, и същността на нещата се оповестява навсякъде в този свят. Но съвсем различно е, ако ние казваме: Този свят е Майя, и ние трябва да търсим истинската същност на нещата по друг начин, а не чрез външните възприятия на сетивата; и така, накрая, стигаме до окултизма, до душевната нагласа на *окултизма*.

Разбира се, човекът може да бъде окултист във всичките 12 знака на духовния Зодиак. Той може да бъде окултист дори и в полето на материализма. Да, всички разумни природоизследователи на

нашето съвремие всъщност са окултисти в полето на материализма, защото те говорят най-вече за атоми. Но без да са неразумни, на тях никога не би им хрумнало да твърдят, че с помощта на един или друг метод е възможно да се стигне до атомите. Атомите остават в областта на окултното. Въпреки че не обичат да бъдат наричани окултисти, тези учени са такива в най-точния смисъл на думата.

Строго погледнато, не съществуват други мирогледни нагласи, освен тези седем, за които говорих досега; възможни са само преходи от една мирогледна нагласа към друга мирогледна нагласа. И така, ние следва да различаваме не само 12 различни нюанса в човешките мирогледи, които – така да се каже – спокойно са застанали срещу нас – но и в рамките на всеки един от тях е възможно да се проявява една или друга особена нагласа, особено настроение на човешката душа. Следователно, Вие виждате колко необичайно сложни и многообразни могат да са мирогледите на човешките личности. Всяка една от тези седем мирогледни нагласи може да бъде много силно изразена, обаче въпреки това всяка една от тези мирогледни нагласи да бъде твърде едностранчива в едно или друго отношение. Това, което скицирам тук на дъската (Рис. 11), фактически в областта на духовното то е корелат на онова, което съществува във външния свят като отношение между зодиакалните знаци и планетите, онези 7 известни планети, които често пъти сме обсъждали в нашата Духовна наука; ето как стигаме до един образ, изразяващ отношенията между нашите седем мирогледни нагласи и нашите 12 основни мирогледа, до един външен образ, който

не е създаден от нас, но въпреки това съществува в Космоса. И ние можем истински да се потопим в този образ, ако имаме предвид следното.

Започвайки с идеализма, ще го определим като духовно-зодиакален знак на Овена, рационализмът ще свържем с Телеца, математизмът – с Близнаци, материализмът с Рак, сензуализмът – с Лъв, феноменализмът – с Дева, реализмът – с Везни, динамизмът – със Скорпион, монадизмът – със Стрелец, спиритуализмът – с Козирога, пневматизмът – с Водолей, психизмът – с Риби. Разглеждани в рамките на външния пространствено-материален свят връзките между отделните знаци на Зодиака съществуват обективно, но всъщност те се пренасят и в духовната област, съответно като връзки между посочените 12 основни мирогледа. И това, което възниква в резултат на придвижването на разглежданите от нас планети през Зодиакалния кръг има своето съответствие в лицето на отношенията, които възникват сред 7-те мирогледни нагласи, но по такъв начин, че сега ние можем да усетим гнозиса като Сатурн, логизма като Юпитер, волунтаризма като Марс, емпиризма като Слънце, мистицизма като Венера, трансцендентализма като Меркурий и окултизма като Луна.

Тук същественото не се свежда до външните образи; тук същественото е да вникнем в най-интимните лежащи връзки в основата на този паралелизъм; но дори и да се ограничим само до външните образи, Вие навсякъде ще откриете известни прилики и съответствия. Например Луната, във фазата на Новолуние, остава скрита окултна, невидима; за да стане видима, тя първо трябва да получи част от Слънчевата светлина, също както и окултните неща

остават окултни, преди душата – чрез медитация, концентрация и т.н. – да се издигне до такава степен, че да може да ги възприеме. Онзи, който минава през света, който възприема само това, което е осветено от Слънцето, е емпирист. Докато онзи, който продължава да размишлява върху това, което е осветено от Слънцето, а и „задържа“ мислите, дори и след като Слънцето е залязло, вече не е емпирист, защото той не разчита повече на Слънцето. „Слънцето“ е символът на емпиризма. – За всички тези неща аз бих могъл да говоря и с по-големи подробности, обаче на тази важна тема сме отделили само четири часа, така че засега ще предоставим евентуалните по-точни разисквания на Вас самите. Вие ще установите, че след като имате схематичната рисунка, това не е толкова трудно.

Рис. 11

Общоприето е мнението, че хората по света не се стремят към широта и всеостранност на своите възгледи. Но ако човекът реши сериозно да се заеме с истината, той би трябвало да направи така, че 12-те мирогледа да имат своето представителство в неговата душа и би трябвало да си поставя приблизително следните въпроси: Какво е да изживяваш света като гностик? Какво е да изживяваш света като логик, като волунтарист, като емпирист, като мистик, като трансцеденталист? И какво е да изживяваш света като окултист? Отговорите на тези въпроси са наложителни за всеки, който действително иска да проникне по духовно-научен път в тайните на света.

От определена гледна точка – дори и да се абстрахираме от съдържанието на „Как се постигат познания за висшите светове?“ – важното е да се потопим в онези душевни настроения, в онези душевни нагласи, които тук описахме като „гностична“ нагласа, „Юпитерова“ нагласа и т.н.

Често обаче става така, че даден човек остава едностранчив, т.е. остава под въздействията, идващи само от един духовно-зодиакален знак или пък остава в плен на една единствена душевна нагласа. Тъкмо големите личности в областта на човешките мирогледи често стават жертва на такава едностранчивост. Например *Хамерлинг* явно беше един волунтаристичен монадист или, иначе казано, един монадологичен волунтарист, *Шопенхауер* явно беше един волунтаристичен представител на психизма. Тъкмо големите личности, така да се каже, разполагаха душите си по такъв начин, че техните мирогледни нагласи заемаха подходящото

място в един строго определен знак на духовния Зодиак. Обикновените хора се задоволяват много по-лесно с различните гледни точки, отколкото си мислим. Обаче може да се случи и така, че хората да бъдат насърчени от най-различни обстоятелства, за да бранят своите мирогледи. Например може да се случи така, че някой да е добър логик, докато неговата логистична нагласа попада в духовно-зодиакалния знак на сензуализма. В същото време някой може да е добър емпирик, докато неговата емпирична нагласа попада в духовно-зодиакалния знак на математизма. В подобни случаи се стига до утвърждаването на един точно определен мироглед. В наши дни един такъв мироглед, възникнал поради това, че съответната личност – казано в духовен смисъл – имаше своето Слънце в Близнаци, а своя Юпитер в Лъв, един такъв мироглед е този на *Вунд*. И ако навлезем в тайните на неговата особена душевна конфигурация, ние ще сме в състояние да разберем всички отделни подробности от философските съчинения на *Вунд*.

Особено благоприятен е случаят, когато даден човек притежава различни душевни нагласи – окултизъм, трансцедентализъм, мистицизъм, емпиризъм, волунтализъм, логизъм, гнозис – и ги изпробва върху себе си по такъв начин, сякаш внезапно усеща тяхното общо въздействие не другаде, а в духовно-зодиакалното съзвездие на феноменализма, в знака Дева. И тогава действително – под формата на феномени – светът разбулва пред него своя грандиозен облик. Но ако отделните мирогледни нагласи са поставени по същия начин по отношение на друго съзвездие, това не е толкова благоп-

риятно. Ето защо, много от древните мистерийни школи въвеждаха своите ученици тъкмо в това настроение, което им позволяваше да навлизат в света най-лесно и, което сега описвам: и то се отличаваше с това, че всички душевни планети се намираха в духовно-зодиакалния знак Дева. Те обхващаха феномените, но ги обхващаха гностически, логически и т.н.; обаче те бяха в състояние да проникнат зад феномените. Те усещаха света по един фин начин. И това беше възможно само тогава, когато душевната нагласа на волунтаризма се намираше в знака Скорпион. Накратко: Благодарение на констелацията, определяна от душевните мирогледни нагласи, представляващи планетарния елемент, и благодарение на основните мирогледни нюанси, представляващи духовно-зодиакалния елемент, се постигаше това, което в една или друга инкарнация човекът имаше като свой мироглед.

Впрочем, тук трябва да прибавим и нещо друго. И то е следното: тези мирогледи – става дума за твърде много нюанси, ако вземем предвид всички комбинации – се модифицират най-вече чрез това, че всички те могат да запазят един точно определен тон. Обаче точно тук в областта на тона, ние различаваме само три разновидности. Всички мирогледи, всички комбинации, които възникват по този начин, могат да се проявят по три начина. На първо място, те могат да бъдат „теистични”, така че това, което се проявява в душата като основен тон, аз бих нарекъл Theismus, теизъм. Но може и друго: когато, в противоположност на теизма, ние обозначим съответния душевен тон с термина Intuitismus, интуитизъм. Теизмът възниква, когато, търсейки своя

Бог, човекът изцяло се придържа към външното, когато той търси своя Бог във външното. Древно-еврейският монотеизъм беше преди всичко един теистичен мироглед. Интуитизмът възниква, когато човекът търси своя мироглед главно чрез това, което интуитивно просветва в неговия вътрешен свят. Към тези два основни тона ние можем да прибавим и трети тон – това е Naturalismus, натурализма.

Theismus

Intuitismus

Naturalismus

Тези три душевни тона имат своето отражение и във външния свят на Космоса, и в човешката душа те си взаимодействуват точно така, както правят това Слънцето, Луната и Земята. Теизмът съответствува на Слънцето – само, че сега разглеждаме Слънцето не като планета, а като неподвижна звезда; интуитизмът съответствува на Луната, а натурализмът съответствува на Земята. И сега, ако преведем на духовен език казаното от нас, относно Слънцето, Луната и Земята, ние установяваме, че онзи, който се издига над световните явления и казва: „Щом отправя поглед навън в света, тогава Бог ми се открива във всичко, Бог изпълва всичко”; сега ние установяваме: Земният човек, който черпи сили, когато навлиза сред лъчите на Слънцето, е теист. Човекът, който не се издига над природните процеси, а остава при отделните явления, както и този, който никога не издига своя поглед към Слънцето, а забелязва само това, което Слънцето

поражда на Земята, е натуралист. Който намира най-доброто в душата си благодарение на това, че му позволява да изгрее в неговите интуиции, е близък до онзи, който възпява Луната и се оставя под вдъхновяващото въздействие на нежното, сребристо сияние на Луната. Както фантазията може да бъде свързана с Лунната светлина, така и в окултен смисъл интуистът, такъв, какъвто го описахме, трябва да бъде свързан с Луната.

Накрая има и нещо четвърто; впрочем то е налице само в един единствен елемент. Когато човекът, така да се каже, по отношение на всички миогледи се опира единствено на това, което той така или иначе може да узнае само в самия себе си: и това е антропоморфизмът.

Anthropomorphismus

Той съответствува на Земята, когато я разглеждаме като такава, абстрахирайки се от това, че тя е в обкръжението на Слънцето, Луната и т.н. Както можем да разглеждаме Земята, взета сама за себе си, същото можем и по отношение на миогледите, без да вземаме под внимание нищо друго, освен това, което ние, като човешки същества, откриваме в самите себе си. В този случай възниква и толкова разпространеният по света антропоморфизъм.

Излезем ли извън очертанятията на човешкото тяло, ние стигаме до там, че трябва да признаем за оправдани тези три тона: теизъм, интиутизъм, натурализъм; за да обясни земните явления съвременната наука също трябва да излезе извън очертанятията на Земята и да я погледне откъм Слънцето и

Луната, обаче тя не постъпва по този начин. Защото най-близко до истината е не това, което извличаме от втория или третия тон, а това, което прозвучава от тяхното общо звучене. И както в един по-широк смисъл нашето тясно тяло, заедно със Слънцето, Луната и Земята може отново да бъде разположено в седемте планети, така и антропоморфизмът, като най-тривиален мироглед, може да бъде разположен в това, което звучи общо от теизма, интуитизма, натурализма, а то – на свой ред – в това, което може да звучи общо от седемте душевни нагласи. А тези седем душевни нагласи се нюансират според 12-те знака на Зодиака.

И така, Вие виждате, следвайки името, че правилен е не само един мироглед, а оправдани са $12+7=19+3=22+1=23$ мирогледа. Ние имаме 23 оправдани, основателни мирогледа. А всичко друго може да възникне чрез това, че съответните планети кръжат през 12-те знака на духовния Зодиак.

А сега, изхождайки от казаното, опитайте се да породите у себе си едно усещане за онази мисия на Духовната наука, която има за цел не друго, а помиряването на различните мирогледи, помиряването, постигнато благодарение на познанието, че в известно отношение взаимодействията между различните мирогледи са разбираеми, обаче нито един от тях не може да ни отведе до дълбините на истината, ако остане едностранчив, защото истинността на различните мирогледи трябва да бъде изживяна вътрешно, за да можем – този е точният израз – действително да се справим с истината. Както сте в състояние мисловно да обхващате физическия Космос като едно цяло: Зодиак, планетар-

на система, Слънце, Луна и Земя, Земята сама по себе си, така Вие сте също и в състояние мисловно да обхващате една духовна Вселена: антропоморфизъм; теизъм, интуитизъм, натурализъм; гнозис, логизъм, волунтаризъм, емпиризъм, мистицизъм, трансцедентализъм, окултизъм; всичко това кръжащо през 12-те знака на духовния Зодиак. И всичко това действително е налице, само че то е налице единствено в духовен смисъл. Както физическият Космос е налице и физически отговаря на истината, така стоят нещата и с духовната Вселена.

В тази мозъчна половина, за която говорят анатомите, и за която казваме, че прилича на „полукълбо“, там навлизат предимно онези влияния от духовния Космос, които водят началото си от горните нюанси. Обаче има и една невидима част на мозъка, която става видима само ако вземем в съображение човешкото етерно тяло; и тя е изложена предимно на онези влияния, които идват от долната част на духовния Космос (Рис. 12). Но какви са тези влияния? Да предположим, че с присъщия си логизъм някой е поставен в знака на сенсуализма, а със своя емпиризъм е поставен в знака на математизма. При тези обстоятелства се пораждат такива сили, които започват да работят в неговия мозък, и тогава горната част на неговия мозък става особено активна и заглушава останалите части. Неизброимо много нюанси от мозъчната дейност възникват поради това, че мозъкът просто плува в духовния Космос, вследствие на което силите започват да работят в мозъка, както вече посочихме. Човешките мозъци действително притежават изумително многообразие и то се дължи на комбинациите, които са

възможни в духовния Космос. Това, което е разположено в долната част на духовния Космос действва не върху физическия, а върху етерния мозък.

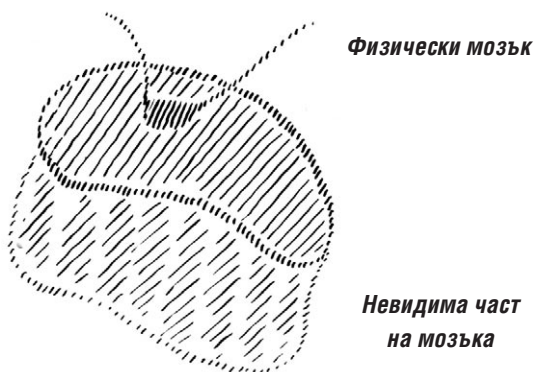

Рис. 12

Най-доброто впечатление, което остава у нас след като сме обсъждали всички тези неща, бихме могли да изразим по следния начин: Да, сега в душата ни се пробужда живото усещане за безкрая на света, за неизмеримото величие на света, за възможността, че ние – като човешки същества – можем да живеем в този свят, отдавайки се на безкрайното многообразие, което носим в самите себе си.

И наистина дори и да се ограничим само върху тези последни думи, ние можем да си кажем: Да, колко затрогващо и вярно е, че не сме лишени от нито една възможност, за да бъдем безкрайно различни в нашите различни инкарнации, през които всички ние минаваме тук на Земята. И можем да сме напълно сигурни: Човекът, който разглежда

света по този начин, накрая стига до мига, в който си казва: О, колко богат, колко величествен е светът! И какво щастие е да участвуваш все повече и повече, все по-интензивно и по-всестранно в неговия живот, в неговия устрем, в неговото развитие!

ЧЕТВЪРТА ЛЕКЦИЯ

Берлин, 23. Януари 1914 г.

Вече имахме възможност да се запознаем с много-то миросгледни нагласи, миросгледни нюанси и така нататък, които могат да намерят място в човешката душа, и понеже аз бих искал да открия само няколко гледни точки от широката област на тази тема, ще се спра на един по-особен пример.

Нека да предположим, че един човек носи в себе си онези особени сили, които му позволяват да се остави под въздействията, свързани с миросгледния нюанс на идеализма. Или, казано с други думи: Той активира в себе си миросгледния нюанс на идеализма. Нека да предположим още, че той го превръща в господстващ фактор, определящ неговия вътрешен живот и подхранващ онази миросгледна нагласа, която аз вчера описах като мистицизъм, като Венерина нагласа. Ето защо, ако прибегнем до символите на астрологията, би трябвало да кажем, че според духовната констелация на един такъв човек, що се отнася до неговите духовни заложи, Венера се намира в Овен.

Аз бих искал специално да подчертая, за да не възникват никакви недоразумения, че тези констелации са много по-важни за човешкия живот, отколкото констелациите на обикновения хороскоп, и че те далеч не съвпадат с „наивността“ на обикновения хороскоп. Нещата стоят така, че засиленото въздействие, което по този начин – а именно, чрез мистицизма, намиращ се в знака на идеализма – се упражнява върху човешката душа, нараства и из-

чаква онзи благоприятен момент, в който то може до такава степен да развълнува душата, че тя да извлича най-пълноценно това, което възниква поради самото разположение на мистицизма в знака на идеализма. При това съвсем не е задължително тези въздействия, възникващи поради разположението на мистицизма в знака на идеализма да се проявят още с раждането; те могат да проявят своите претенции както преди раждането, така и по-късно. Накратко, трябва да се изчака подходящия момент, когато според вътрешната органическа конфигурация на човека е най-уместно тези заложби да бъдат включени в човешкия организъм.

Следователно, обичайната наивност на астрологията тук няма никакво място. И бихме могли да добавим, че по този начин една душа, вече в духовен смисъл, наистина има заложбите, произтичащи от факта, че Венера се намира в Овен, че мистицизмът е разположен в знака на идеализма. Силите, възникващи по този начин, не винаги остават съхранени през целия живот. Те се променят, а това означава, че човекът попада под други въздействия, под други знаци на духовния Зодиак, под други душевни настроения. Нека да допуснем, че е възможно и следното: един човек се променя по такъв начин, че по-късно в хода на своя живот той навлиза в душевното настроение на емпиризма, сякаш сега мистицизмът е напреднал до сферата на емпиризма, а емпиризмът се е придвижвал до знака на рационализма.

Ако си припомните вчерашната ми рисунка, Вие виждате как в посока отвътре навън, над мистицизма е поставен емпиризма, съответно как над

Венера душата се издига до Слънцето. Душата напредва до настроението на емпиризма и в същото време навлиза в знака на рационализма. В душевния живот това намира израз във факта, че душата променя своя мироглед.

Всичко онова, което се е пораждало в нея, може би именно тогава, когато тя, като една силна личност, е разгръщала своята мистика в знака на идеализма, сега тя ще го промени и ще го насочи към друг мирогледен нюанс. Когато душата е извършила този преход от мистицизма към емпиризма и заедно с него се е поставила в знака на рационализма, тя започва да се изразява и говори по друг начин. Следователно, от моите описания Вие бихте могли да стигнете до извода, че човешките души могат да претърпят определено развитие, в хода на което те променят знака и нагласата на своя мироглед. – Тенденцията за промени вече е налице при „тези“ души. Нека да предположим, че една такава душа ще поиска да развие тази тенденция още по-добре в своя живот. Тя ще поиска да напредне от емпиризма към следващата мирогледна нагласа, към волунтаризма. И ако тя би напредвала по този начин също и през знаците на духовния Зодиак, сега тя би навлязла в математизма. После тя би преминала към един друг мироглед, който в този символичен образ ще се отклонява с 60 градуса от първата линия, където мистицизмът се намира в знака на идеализма. Ето как в хода на една и съща инкарнация една такава душа би дала израз на математическата представа за света, на протъкването от воля, на опиращото се върху воля математическо мироздание.

Рис. 13

Но сега се оказва – и аз моля да запомните това – че две такива душевни констелации, които могат да се появят в хода на времето, започват да си пречат и да си влияят неблагоприятно, ако са разположени така, че образуват един ъгъл от 60 градуса. За физическата астрология тази констелация е благоприятна, обаче за духовната астрология този така наречен секстил е неблагоприятен. И това намира израз във факта, че тази последна позиция – волунтаризмът в знака на математизма – се натъква на една силна съпротива в душата, така че сега тя не може да се развива по-нататък, понеже тя просто не намира никакви залавни точки и съответната личност се оказва лишена от каквито и да са заложби за това, което представлява математиката. Неблагоприятното влияние на секстила се изразя-

ва в пълното отсъствие на математически заложби. Следователно, на тази констелация: „волунтаризъм в знака на математизма“ не може да се разчита. Последницата от това е, че не се прави никакъв опит за пренасяне на душевната нагласа в тази посока. И понеже сега съответната душа не може да поеме пътя към „волунтаризма в знака на математизма“, тя се разполага в новата позиция: „емпиризм в знака на рационализма“ и търси изход, поставяйки се в опозиция спрямо направлението, което тя все още може да поддържа.

Рис. 14

Следователно, една такава душа би напредвала не към волунтаризма, както това е показано в рисунката, чрез пунктирната линия, а с волунтаризма би се поставила в опозиция спрямо своя емпиризм в рационализма.

Всичко това би се проявило в знака на динамизма. И в хода на своя живот една такава душа би се насочила към определена констелация, където тя

ще застъпва един мироглед, опиращ се на особено стечение на сили, на динамизма, на протъкания от воля динамизъм в света. В духовната астрология нещата не изглеждат така, както във физическата астрология; във физическата астрология опозицията има съвсем друго значение, отколкото в духовната астрология. Тук опозицията се поражда от това, че душата не може да продължава своето развитие по един път, който е неблагоприятен; тя рязко променя посоката си и навлиза в зоната на опозицията.

С тези думи аз накратко скицирах пред Вас какво изпита душата на *Нитче* в хода на неговия живот. Ако се опитате да вникнете в първите му произведения, Вие ще ги разберете най-вече чрез разположението на мистицизма в знака на идеализма. През този период той написа „Раждането на трагедията от духа на музиката” и „Несвоевременни размишления”, съдържащи четирите части: „Давид Щраус – изповедникът и писателят”, „За ползата и вредата от историята”, „Шопенхауер като възпитател”, „Рихард Вагнер в Байрот”. Всичко това е мистицизъм в знака на идеализма. После душата на Нитче рязко поема напред. Настъпва една втора епоха. Тогава възникват „Човешко, твърде човешко”, „Утринна зора”, „Весела наука”. Тук емпиризмът стои в знака на рационализма. През третия период, инспирирани от духовно-задиакалната опозиция, се появяват онези съчинения, които са свързани с волята за власт, които са протъкани от сили, от мощ: „Отвъд доброто и злото”, „Генеалогия на морала”, „Случаят Вагнер”, „Залезът на идолите”, „Антихрист”, „Тъй рече Заратустра”.

И така, Вие долавяте дълбоката вътрешна закономерност, която съществува между духовния Космос от една страна, и начина, по който човекът стои в този духовен Космос, от друга страна. И ако си послужим със символите на астрологията, които в случая означават нещо съвсем друго, ние бихме могли да кажем: При Нитче нещата стояха така, че през определен период от неговия живот Венера се намираше в Овен, а после когато тази констелация се промени и Слънцето застана в знака на Телеца – той не можеше да напредва, така че не успя да се придвижи с Марс в знака на Близнаците, а застана в опозиция, т.е. с Марс в знака на Скорпиона. И за последната фаза от неговия философски живот е характерно именно това, че с Марс той стоеше в знака на Скорпиона. Обаче тази констелация – а именно, когато душата нахлува в по-долните равнища, под линията идеализъм–реализъм (Рис. 13) – може да бъде понесена само, ако човекът се потопи в един духовен мироглед, окултизъм или нещо подобно; в противен случай тази констелация ще има неблагоприятни последици за него. Ето откъде идва трагичната съдба на Нитче. Човекът понася горните констелации, ако по съответен начин успее да се справя с външните отношения на света. Но с това, което лежи под линията идеализъм-реализъм, човекът може да се справи само ако се потопи в Духовната наука, нещо, което Нитче не успя да направи. Когато казвам „външните отношения на света” аз имам предвид всичко, което, примерно, може да бъде постигнато чрез възпитанието, чрез външните обстоятелства; всички тези неща са от значение само ако душата се намира над линията

идеализъм-реализъм.

За да вникнем в пълното значение на това, което накратко скицирам в тези лекции, трябва да знаем следното. Трябва да сме наясно, какво всъщност представлява мисълта в човешките изживявания, как мисълта работи в човешките изживявания.

Грубите материалисти на нашето време смятат, че мозъкът образува мислите, респективно, че централната нервна система образува мислите. За този, който вниква в нещата, това е толкова вярно, колкото е вярно и твърдението, че именно огледалото, в което се оглежда едно човешко лице, „произвежда“ това лице. Обаче човешкото лице съществува независимо от огледалото. Огледалото само отразява лицето. Аз често пъти съм прибегвал до това сравнение също и на моите публични лекции. То е напълно приложимо и по отношение на това, какво точно изживява човек в своите мисли. Нека сега да погледнем нещата от друг ъгъл. Мисловното изживяване, което реално възниква в душата, докато човек изживява мислите, е също толкова резултат от мозъчната дейност, колкото образът на човешкото лице в огледалото е резултат от качествата и дейността на огледалото. Фактически мозъкът действа само като рефлекторен апарат, който „отразява“ душевната дейност, така че сега тя да е в състояние да възприема самата себе си. Всъщност мозъкът има толкова малко общо с това, което човекът възприема като мисли, колкото малко общо има и огледалото с Вашето лице, докато се оглеждате в него.

Обаче има и нещо друго. Работата е там, че мислейки, човекът възприема само последната

фаза от своята мисловна дейност. За да обясня това, аз отново ще прибегна до сравнението с огледалото. Представете си, че бихте поискали да застанете пред едно огледало и да видите лицето си в него. Ако нямате огледало, Вие няма да видите лицето си. Колкото и дълго да се взирате, Вие няма да видите лицето си. Ако искате да го видите, Вие трябва да обработите някаква материална плоскост така, че тя да заприлича на огледало. Или иначе казано, Вие първо трябва да подготвите тази плоскост, и едва после тя ще може да отразява един или друг образ. След като свършите това, Вие ще видите лицето си. – Душата трябва да направи с мозъка същото, което един човек би направил с огледалото. Фактически същинската мисловна дейност, свързана с възприемането на мисълта, се предхожда от една друга дейност, каквато е тази, когато Вие, примерно, искате да възприемате една мисъл за „лъва”, но преди това привеждате в движение някои дълбоко скрити части на мозъка по такъв начин, че те се превръщат в „огледало” за възприемането на мисълта за „лъва”. И този, който превръща мозъка в огледало, сте самият Вие. А това, което накрая Вие възприемате като мисли, това са отражения; това, което Вие първо трябва да „препарирате”, за да се появи въпросното отражение, е съответната част от мозъка. Самите Вие, с Вашата душевна дейност, сте този, който довежда съответните структури и функции на мозъка до там, че той да отразява като мисли това, което Вие мислите. Ако искате да се приближите към дейността, лежаща в основите на мисленето, Вие трябва да имате предвид именно онази дейност, която тръгва от душата и се отправя

към мозъка и се разгръща в мозъка.

И само ако Вие насочите към мозъка една определена дейност, която се поражда в душата, само тогава мозъкът е в състояние да „произведе“ такова отражение, което ще Ви позволи да възприемете мисълта, свързана с „лъва“.

Вие виждате, че на първо място стои един духовно-душевен елемент. Тъкмо той трябва да работи в структурите на мозъка. Едва тогава, чрез тази духовно-душевна дейност, мозъкът се превръща в огледален апарат, позволяващ отразяването на мислите. Този е действителният процес, който е до такава степен незабележим за повечето хора на нашето съвремие, че те изобщо нямат представа за него.

Онзи, който поне малко е напреднал в окултното възприемане на нещата, може да различава двете фази на душевната дейност. Той може да проследи, как – ако поиска да мисли – най-напред е необходимо не просто да схване мисълта, а да я подготви, или иначе казано: да „препарира“ своя мозък. Успее ли да го „препарира“ до определена степен, позволяваща отразяването, тогава той има своите мисли. Окултното изследване ясно показва: Ако искаме да си представим нещо, първата задача е не да търсим представата, а да упражним онази дейност, която подготвя възприемането на представата. Този факт е изключително важен. И ние не бива да забравяме тези неща, понеже едва с тяхна помощ стигаме до истината за човешкото мислене. Едва сега ние разбираме как протича човешката мисловна дейност. Най-напред става така, че мисловната дейност се насочва към мозъка, респективно към централната

нервна система и, така да се каже, „задвижва” определени анатомически структури на мозъка. Чрез това те се превръщат в рефлекторен апарат, който отразява мисълта по такъв начин, че сега душата я осъзнава именно като мисъл. Следователно, ние различаваме две фази: най-напред от духовно-душевия елемент възниква определена мозъчна дейност; после – след като е приключила подготвителната работа на мозъка – идва възприемането. За обикновения човек тази мозъчна работа остава напълно неосъзната; той възприема само отражението. Обаче окултното изследване показва, че най-напред трябва да бъде изживяна именно подготовката. Човекът трябва да изживее как душевната дейност се пренася в анатомичните части на мозъка и те първо трябва да бъдат подготвени, за да стане възможно възприемането на мислите.

Всичко това, което описвам, непрекъснато се разиграва в човешкия живот между пробуждането и заспиването. В будното съзнание мисловната дейност непрекъснато ангажира мозъка и го превръща в рефлекторен апарат за отразяване на мислите. Обаче това, което се преработва вътре в нас чрез мисловната дейност, не е достатъчно. Защото това, което протича чрез духовно-душевия елемент, бих казал, е една тясно ограничена дейност. От пробуждането сутрин до заспиването вечер духовно-душевната дейност, ангажирана с мисленето, се състои в това, че през целия ден тази дейност е съсредоточена в анатомичните структури на мозъка, в резултат на което мозъкът се превръща в рефлекторен апарат. Обаче преди всичко мозъкът трябва да е налице; едва тогава духовно-душевната дейност,

ако мога така да се изразя, вписва там своите малки бележки, своите малки гравюри. Следователно, в своята главова форма, в своята главова маса, мозъкът трябва да е налице. Обаче за нашия човешки живот това не е достатъчно.

Нашият мозък не би могъл да бъде „третиран“ от ежедневната работа, ако целият ни организъм не беше така подготвен, че да служи като основа за ежедневната работа. И тази работа, която организъмът подготвя за човека, се извършва от Космоса. Както всеки ден ние, от пробуждането до заспиването, образно казано, работим за „гравирването“ върху мозъка, което го превръща в рефлекторен апарат за ежедневните мисли, така и там, където гавираме не самите ние, трябва да ни бъдат давани съответните форми и тези форми идват от Космоса. Както нашите малки мисли работят в мозъка и вписват там своите малки гравюри, така по същия образец Космосът изгражда целия ни организъм, упражнявайки върху него мисловна дейност. Защото същото, което работи в нас, вписвайки малките си гравюри, е налице и в Космоса, пронизва и протъква като мисловна дейност целия Космос. Това, което накрая застава пред нас като идеи, което ние, например, застъпваме като идеализъм, то вече е налице като активираща дейност в духовния Космос и тя може да въздействува върху един човек по такъв начин, че да подготви целия му организъм не за друго, а за една подчертана склонност към идеализъм. По същия начин, от недрата на духовния Космос към човека се отправят и въздействията на всевъзможните други нюанси, присъщи за нагласите и знаците на духовния Зодиак.

Човекът е изграден според мислите на Космоса. Космосът е големият мислител, който гравира в нас нашите форми до последната подробност, също както нашата малка мисловна работа вписва малките си гравюри в нашия мозък през периода между пробуждането и заспиването. Както нашият мозък – имам предвид само онези негови части, където е възможно „гравирването“ – се намира под въздействието на мисловната работа, така и целият човек се намира под въздействието на космическата мисловна работа.

Какво означава това? Ако си припомним примера с Нитче, трябва да кажем: Поради въздействието на Космоса и поради своята предишна инкарнация Нитче беше подготвил своята Карма по такъв начин, че в един определен момент силите на идеализма и на мистицизма – които действуваха съвместно, понеже мистицизмът стоеше в знака на идеализма – модифицираха цялата му телесна конституция така, че преди всичко той успя да се прояви като един изтъкнат мистичен идеалист. После, както вече посочих, констелацията се промени.

Ние, като човешки същества, сме обект на космическите мисли. Космосът ни мисли. И както чрез нашата малка мисловна работа ние вписваме в нашия мозък така наречените малки гравюри, в резултат на което осъзнаваме понятията „лъв“, „куче“, „маса“, „роза“, „книга“, „горе“, „долу“, „ляво“, „дясно“ като отражения на това, което предварително сме „препарирали“ в мозъка – т.е. както чрез „обработването“ на мозъка накрая стигаме до възприемането на лъва, кучето, масата, розата и т.н. – по същия начин действат и Съществата

на Йерархиите, ръководейки великата мисловна дейност на Космоса и гравирайки в света най-важното, най-същественото. И тогава се проявява не само това, което възниква от малките незначителни гравюри, отразяващи впоследствие нашите отделни мисли, но и всичко онова, което представляваме самите ние в цялата ни същност, и то се проявява като мисли на Съществата от висшите Йерархии. Както нашите малки мозъчни процеси отразяват нашите малки човешки мисли, така и ние, като човешки същества отразяваме мислите на Космоса. Когато Йерархиите на Космоса мислят, те мислят нас, хората. Както чрез нашите малки мозъчни извивки ние стигаме до нашите малки човешки мисли, така и от това, което Йерархиите вършат и към което принадлежим и самите ние, те стигат до техните космически мисли. Както отделните части в нашия мозък представляват за нас рефлекторните апарати, които ние предварително „обработваме“, за да получим нашите човешки мисли, така и ние, малките човешки същества, представляваме онова, което Йерархиите на Космоса подготвят, за да имат техните космически мисли. Следователно, в известен смисъл ние можем да кажем: Прямо Космоса ние можем да се чувстваме така, както една малка част от нашия мозък би се чувствувала спрямо нас самите. Обаче, колкото малко ние, в духовно-душевен смисъл сме това, което е нашият мозък, толкова малко, естествено, и Съществата на духовните Йерархии, са „ние“. Ето защо спрямо Съществата на висшите Йерархии, ние сме самостоятелни. И още: в известен смисъл ние им служим, за да могат чрез нас да мислят; обаче в същото време ние сме

самостоятелни същества, които имат личното си битие в самите себе си.

Ето как ние откриваме връзката между човешката мисъл и космическата мисъл. Човешката мисъл е регент на мозъка; космическата мисъл е такъв регент, който ни отвежда към една цел, на която ние вече принадлежим с цялата си същност. И понеже този регент не винаги е в състояние да насочи по един и същ начин всички свои мисли към нашата Карма, ние трябва да бъдем изградени според неговата логика. Ние хората имаме нашата логика, според която мислим, духовните Йерархии на Космоса имат тяхната логика. И тяхната логика се изразява в това, което обозначихме на рисунката. (Рис. 13). Както когато ние мислим и, примерно, стигаме до съждението „лъвът е бозайник“, ние свързваме две понятия, така и духовните Йерархии, мислейки, свързват две неща: мистицизмът и идеализмът, мистицизмът проявен в знака на идеализма. Опитайте се да погледнете на всичко това като на подготвителна дейност от страна на Космоса: мистицизмът се проявява в идеализма – така звучи творческото „fiat“, творческото Слово. За Съществата на духовните Йерархии тази подготвителна дейност в случая се състои в това, че според Кармата на един човек, в него се посажда заложбата да се утвърди като един мистичен идеалист. Обратно към Йерархиите на Космоса се връща това, което ние за себе си бихме нарекли една „мисъл“, но за тях тя става израз на един човек, който е станал мистичен идеалист, който е тяхната собствена мисъл, след като те вече са подготвили своята космическа преценка, една космическа присъда: мистицизмът ще се про-

яви в знака на идеализма.

Ето как ние се опитахме да представим вътрешната същност на космическото Слово, на космическото мислене. Това, което изобразихме на рисунката като космическа логика, застава пред нас като нещо, което ни подсказва как мислят духовните Йерархии на Космоса, например: Емпиризмът ще се прояви в знака на рационализма! – и така нататък. Нека още веднъж нагледно да си представим мисленето на Космоса. То може да изглежда примерно така: Мистицизмът се проявява в знака на идеализма! После нещата се променят! Емпиризмът ще се прояви в знака на рационализма! – Противодействие! Това, което би последвало, би се оказало една погрешна космическа преценка. Мисълта ще се пренасочи – и тогава ние имаме едно коригирано „погрешно мислене“.

Сега трябва да се появи третото становище: Волунтаризмът в знака на динамизма. – Последницата от тези три преценки, оповестени през времето в космическите светове, ние виждаме в лицето на човека „Нитче“. То е тук, отразявайки светлината, идваща от една мисъл на Космоса.

Ето как говори сборът от духовните Йерархии на Космоса. И нашата човешка мисловна дейност е отражение, едно малко отражение от говора на Йерархиите. Световете се отнасят към Духа или към Духовете на Космоса, както нашият мозък към нашата душа. Така ние можем да отправяме своя взор навътре в тези неща, ореизпълнени със страхопочитание и свещен трепет, защото те ни отвеждат в дълбоките тайни на човешките индивидуалности. И сега ние се досещаме – ако ми позволите едно

образно сравнение – как Съществата на духовните Йерархии са вперили своя поглед над отделните човешки индивидуалности и, че за тях индивидуалностите са това, което са отделните букви на една книга, от която ние четем. И всичко това е нещо, към което наистина трябва да се отнасяме със свещен трепет и страхопочитание. Защото по този начин ние се вслушваме в мисловната дейност на мозъка.

В наши дни се налага завесата, която скрива една такава тайна, да бъде вдигната, поне до известна степен. Защото законите, които тук онагледихме като закони, валидни за мисленето на Космоса, упражняват своето действие също и в човека. И тяхното познаване води дотам, че ние започваме да разбираме живота и разбирайки го, започваме да разбираме и себе си, така че, ако поради една или друга причина сме едностранчиво поставени в живота, вече знаем: Всички ние принадлежим към едно голямо цяло, понеже сме частици от мисловната логика на Космоса. Духовната наука е тук, за да разгадаваме тези отношения; тя ни помага да разбираме нашата едностранчивост по отношение на нашите заложи и ние преодоляваме тази едностранчивост в същата степен, в която постигаме широта и всеостранност на убежденията си чрез изучаване на Духовната наука. Така ние навлизаме в онова душевно настроение, което е необходимо тъкмо за нашата епоха.

Водещите личности на нашата епоха не показват дори и следа от разбиране на отношенията, които разглеждаме тези дни; и ние сме свидетели как хората, въпреки че се намират сред тези отноше-

ния, не умеят да живеят в съответствие с тях. Но по този начин те по необходимост предизвикват едно уравнивяване. Вземете примера с Вунд, за когото говорих вчера. Неговата едностранчивост беше причинена от една точно определена констелация. Нека да предположим, че по някое време Вунд би могъл да се издигне до разбирането на Духовната наука; тогава той би подходил към своята едностранчивост така, че би си казал: Ето, понеже се намирам в душевното настроение на емпиризма и така нататък, аз съм в състояние да постигна нещо добро в определени области на живота. Аз оставам в тези области и допълнително ще направя това или онова чрез Духовната наука. – Той би стигнал именно до това убеждение. Обаче той не поиска да чуе нито дума за Духовната наука. И как постъпи той при тези обстоятелства? Докато би могъл да върши нещо добро, да бъде продуктивен в констелацията, която му е действително присъща, Вунд постигна това, което можа да осъществи благодарение на тази констелация, а именно общата философия, докато иначе той вероятно би постигнал нещо още по-голямо и наистина полезно, вместо да се занимава с философстване и да експериментира с душевните феномени – нещо, което разбира – и да изследва природата с математически средства – което също разбира – ; едва тогава той би бил напълно в свои води.

Ето защо Духовната наука създава у нас убеждението, че между отделните миогледи трябва да има разбирателство и взаимна търпимост, но тя ясно посочва и надвишаването на онова, което е необходимо, чрез съблюдаването с констелацията

от страна на онези наши съвременници, които причиняват големи беди с това, че със субективните си погрешни преценки влияят върху хората без да се съобразяват с тяхната констелация. Светът не се оставя да бъде обяснен от един човек, чиито заложби го тласкат в една или друга посока. И ако той поиска да обясни света с помощта на една или друга своя заложба и създава една цяла философия, тогава тази философия се оказва нещо вредно, а пред Духовната наука израства задачата да отхвърля всички високомерни претенции на една едностранчивост, която се опитва да блесне в очите на хората като цялостна систематика. И в наши дни колкото по-слаби са усетът и предчувствието за Духовната наука, толкова по-силно е изразена тази едностранчивост.

И така, ние виждаме, че тъкмо познанието за същността на човешкото и космическо мислене ни помага да вникнем в значението и задачите на Духовната наука, да вникнем в нейните точни преценки относно другите така наречени „духовни движения” и най-вече в нейните преценки относно съвременните философски течения. Колко добре се получи, че в тези лекции се опитахме да се приближим до този вид познание, че се опитахме да проникнем толкова дълбоко в сърцата и душите на нашите приятели, така че занапред антропософското духовно-научно движение да поеме в една точно определена вярна посока. И занапред ние все повече и повече ще се убеждаваме, че човекът бива формиран чрез това, което живее в него като космически мисли.

Сега за нас човекът открива в много по-ясна

светлина, особено ако разгледаме една мисъл на Фихте, който казва: Що за философия има някой, зависи от това, що за човек е самият той. Да, наистина, каква е философията на един човек, зависи от това, какво представлява самият той! Фактът, че през първия период на тогавашната си инкарнация, в която живееше като Фихте, той успя да формулира основния нерв на своя мироглед с думите: „Нашият свят е онагледеният материал на нашите задължения”, показва как тези думи, изговорени и по-късно, са израз на това как душата му е променила своята констелация в духовния Космос, т.е. колко богато беше надарена тази душа, за да могат духовните Йерархии да я „преформират” така, че сега с тяхна помощ тя да мисли по един толкова различен начин. Нещо подобно казахме и тогава, когато обсъждахме примера с Нитче.

Някои аспекти, свързани с обяснението на света, се проявяват именно тогава, когато душата се изправи пред такива описания, каквито направихме в хода на тези четири лекции. Впрочем най-доброто, което можем да постигнем, е че чрез такива описания – с усет и чувство – ние навлизаме все по-дълбоко и по-дълбоко в духовното устройство на света. Достатъчно е, ако в хода на един такъв лекционен цикъл постигнем дори и само това, че мнозина от Вас си кажат: Да, ако искаме да поемем по верния път, ние трябва да се потопим в духовния свят, т.е. в света на истината, а не в света на заблужденията. Защото, ако искаме да поемем по този път и да стигнем до изворите на истината, ние трябва да преразгледаме много, много неща. И ако в началото би могло да ни се струва, че тук или там

възниква някакво противоречие, че бихме могли да не разберем едно или друго, въпреки всичко, сега ние сме убедени, че светът е тук не за да бъде разбран от всяко равнище на човешкия интелект, и че за нас е по-добре да станем търсачи на истината, отколкото винаги да заставаме пред света така, че само да задаваме въпросите: „Какво можем да разберем?“ и „Какво не можем да разберем?“ – Един сериозен търсач на истината се научава да разбира, че за да стигне до някакво разбиране за света, той трябва да обедини в себе си най-различни импулси. И тогава той напълно отвиква да застава пред света така, че да задава въпроси като тези: „Какво мога да разбера?“ и „Какво не мога да разбера?“, а непрекъснато продължава да търси, да търси, да търси. Най-лошите врагове на истината са окончателно завършени мирогледи, според които мирозданието може да се построи с помощта на няколко мисли.

Светът е безкраен, и в качествено и в количествено отношение. Ето защо сигурно е голяма благословия да срещнеш такива човешки души, които искат да имат ясен поглед върху това, което в наши дни с една ужасяваща, високомерна едностранчивост се провъзгласява за нещо цялостно и общо-валидно. И аз бих добавил, с кървящо сърце бих добавил: Най-голямата пречка за разбирането на това, как протича подготвителната работа за мисловната дейност в мозъка и по какъв начин мозъкът се превръща в огледало, за да отразява душевния живот – един факт, чието осмисляне би могло да хвърли изобилна светлина върху много други физиологични процеси – най-голямата пречка за разбирането на този факт е налудничавата физиология

на нашето съвремие, която говори за два вида нерви, за двигателни и за сетивни нерви. В други мои лекции аз вече обсъждах този въпрос. Но за да се промъкне едно такова учение в цялата физиология, самата тя би трябвало вече напълно да е изгубила ума си. И въпреки, че спъва всяко истинско познание за естеството на мисленето и за естеството на душата, това учение е признато по цялата Земя. Но естеството на човешкото мислене остава недостъпно, ако физиологията създава такива препятствия пред познанието. И днес нещата са толкова напреднали, че отваряйки който и да е учебник по психология или човекознание, ние всъщност попадаме на една погрешна физиология. Наред с всичко останало, това ни препречва и пътя за разбиране на космическите мисли.

Ние се научаваме да разбираме мислите на Космоса едва тогава, когато се вживяваме в мислите на човека, когато се вживяваме в истинността на тези мисли, които нямат нищо друго общо с мозъка, освен това, че те са господар на мозъка. Следователно, когато познаем естеството на мислите вътре в самите себе си, когато ги познаем като човешки мисли, тогава можем да почувствуваме как с тези мисли ние вече сме поставени вътре в Космоса и нашето познание за истинската природа на човешките мисли се разширява в едно познание за истинската природа на космическите мисли. Когато правилно се научим да разбираме как мислим, тогава се научаваме да разбираме и нещо друго, а именно: как ние се превръщаме в обект на мислене от страна на Космоса, как силите на Космоса ни мислят. Да, ние дори стигаме дотам, че можем

да хвърлим поглед в логиката на Йерархиите. Отделните съставни части от преценките на Йерархиите, понятията на Йерархиите – всичко това аз се опитах схематично да представя на рисунката. Понятията на Йерархиите са вложени в 12-те знака на духовния Зодиак, в 7-те мирогледни настроения и така нататък. И това, което представляват хората, всъщност са преценките на Космоса, становищата на Космоса, които произтичат от тези понятия. И така ние се чувствуваме включени в логиката на Космоса, или казано още по-конкретно, ние се чувствуваме реално поставени в логиката на Йерархиите, а като човешки души, ние се чувствуваме приютени в космическите мисли, както от друга страна, ние чувствуваме как нашите малки мисли са приютени в нашия душевен живот.

А сега, опитайте се да медитирате върху думите: „Аз мисля моите мисли. И тогава аз ставам една мисъл, която идва от Йерархиите на Космоса. Моята вечна същност се състои в това, че мисленето на Йерархиите е нещо вечно. И след като съм обект на мислене от страна на Йерархиите, тогава аз ще бъда предаван – както една мисъл се предава от учителя на ученика – от една Йерархия на друга Йерархия, за да бъда мислен от тях в моята непреходна, вечна същност. Ето как аз се чувствувам поставен в мисловния свят на Космоса”.

Нека тук да приключим този цикъл от лекции.